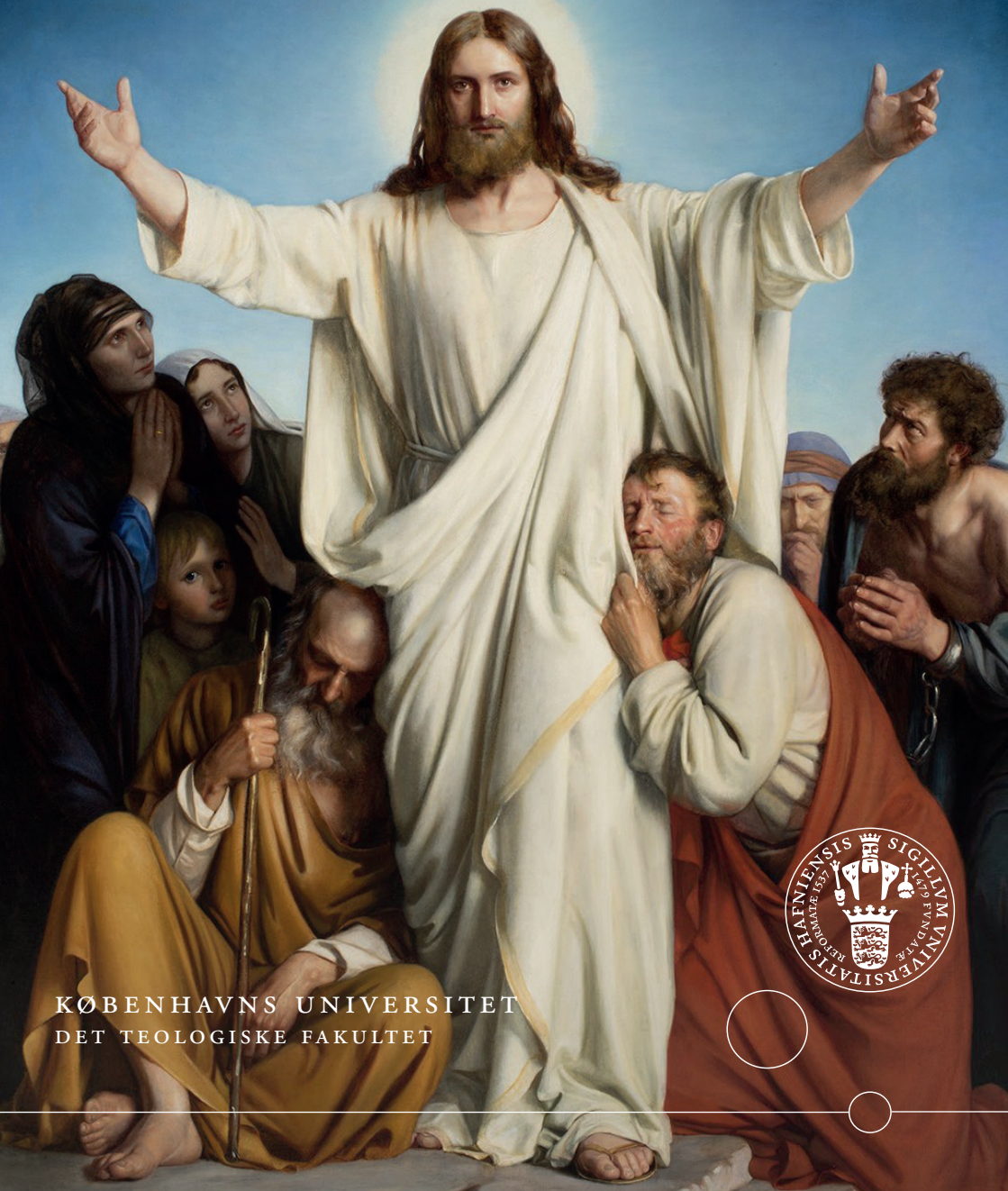

TEOL

INFORMATION

Nr. 65 februar 2022

KØBENHAVNS UNIVERSITET
DET TEOLOGISKE FAKULTET

Indholdsfortegnelse

Siden sidst af dekan, lektor, dr.theol. Carsten Selch Jensen	3
“Guds egen udrøckelige Lov” eller bibeltekstens forældede retsregler? Teologers bidrag til sekulariseringen af dansk ret af lektor, dr.theol. Tine Reeh	6
IRIS – Interreligiøse Islamstudier af professor, ph.d. Thomas Hoffmann	10
Bibelen i woke-kulturen: Blinde vinkler i og på eksegesen af lektor, ph.d. Gitte Buch-Hansen	14
Karl Barths Romerbrevskommentar 1922 af gæsteforsker, ph.d. Sigurd Baark	18
Universitetsteologien anno 2021 – en reportage fra auditoriet af stud.theol. Sarah Jane Redmond og stud.theol. Kristoffer Johannes Schmidt-Hansen	22
Min forfader var en syrisk flygtning: Migration som bibelteologisk tema af lektor, dr.theol., ph.d. Frederik Poulsen	26
Skammens sjælesorg af adjunkt, ph.d. Mikkel Gabriel Christoffersen	30
Kierkegaard under frihedens fortegn. Et ph.d.-projekt om personlig tilegnelse og kunsterisk form af ph.d.-studerende, cand.theol. Anders Rendtorff Klitgaard	34
Programmer for Teologisk Forening og Kierkegaardselskabet	38
Publikationer fra Det Teologiske Fakultet	42

TEOL-information udgives af Det Teologiske Fakultet, Københavns Universitet, og udkommer to gange årligt, i februar og september. TEOL-information distribueres gratis til udvalgte offentlige og kirkelige institutioner samt til indenlandske universiteter, gymnasier, hovedbiblioteker og pressen. Bladet kan rekvireres ved henvendelse til Pia Christensen på tlf. 35 32 36 08 eller på e-mail: pic@teol.ku.dk.

Meninger, der tilkendegives i TEOL-information, gengiver de enkelte forfatteres synspunkter og er ikke nødvendigvis udtryk for redaktionens holdning.

Ansvarshavende redaktør: Dekan, lektor, dr.theol. Carsten Selch Jensen.

Redaktion: Lektor, dr.theol., ph.d. Frederik Poulsen.

Layout og sats: Specialtrykkeriet Arco.

Tryk: Specialtrykkeriet Arco. *Oplag:* 3.000.

Artikler, der offentliggøres i TEOL-information, kan citeres med angivelse af kilde.

Forsidebillede: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Christ_The_Consolator.jpg
Altertavlen "Kristus Consolator" er malet af danske Carl Bloch (1834-1890) og findes i Hörups kyrka i Skåne. Inspirationen til motivet stammer fra beretningen om Jesus i Nazarets synagoge (Luk 4,16-30). Ordene fra profeten Esajas om godt budskab til fattige, frigivelse af fanger og syn til blinde bliver hos Lukas til en programklæring for Jesus' virke. Altertavlen omtales i Gitte Buch-Hansens bidrag.

Det Teologiske Fakultet
Karen Blixens Plads 16
2300 København S
Tlf.: 35 32 36 08
www.teol.ku.dk

Siden sidst

Af dekan, lektor, dr.theol. Carsten Selch Jensen

Det forløbne semester her på Det Teologiske Fakultet har på mange måder været godt og fagligt udbytterigt. Vi kunne heldigvis i efteråret tage imod de nye studerende på vanlig vis med fysisk fremmøde på Søndre Campus og samtidig vende tilbage til den ordinære klasserumsundervisning for de øvrige studerende. Fra sæt nogle enkelte kurser, hvor der stadig var tilbud om streaming. I oktober blev der sat en fin ramme om et nyt semesters faglige fordybelser gennem seminaret: *“Universitetsteologien anno 2021: Hvad kan den – hvad skal den?”*. Seminaret blev til i et samarbejde mellem Fagrådet og dekanen og førte til nogle spændende og engagerede drøftelser af, hvilke opgaver og hvilken rolle universitetsteologien bør påtage sig i et moderne samfund.

Dette seminar er typisk for det engagement, som fakultetet oplever fra både studerende og ansatte – og det på trods af corona-træthed og bekymringer for studie- og arbejdsmiljøet ind mellem nedlukninger og online studier. Derfor blev der også brugt meget energi på fagsociale arrangementer i løbet af semesteret for at få alle til at føle sig godt tilpas på fakultetet. Desværre måtte vi så igen lige før jul renoncere på de fysiske aktiviteter på

grund af stigende smittetal, der i skrivende stund har ført til, at eksaminerne endnu en gang er omlagt til online format. Medarbejdere er endvidere opfordret til i videst mulig omfang at arbejde hjemmefra. Vi håber alle, at øgede vaccinetal vil gøre det muligt at vende fysisk tilbage til fakultetet tidligt i det nye år. De aflyste julearrangementer må vi så konvertere til forårsfejring i stedet. Under alle omstændigheder vil jeg sige tak til både medarbejdere og studerende for jeres vilje til igen at sadle om med kort varsel, da myndighederne anbefalede dette.

Uddannelsespolitisk vakte efterårets regionaliseringsudspil bekymring på universiteterne og fører nu umiddelbart til, at antallet af studiepladser på Københavns Universitet vil falde markant i de kommende år. Det rammer også Det Teologiske Fakultet, hvor et nyt talgrundlag for den ledighedsbaserede dimensionering ligeledes peger frem mod færre studiepladser i de kommende år. Det er naturligvis dybt ironisk i og med, at Folketinget i efteråret 2020 vedtog en særlov om en særlig tilrettelagt teologisk efteruddannelse, fordi der er mangel på kandidater til ledige præstestillinger rundt omkring i landet.

På det forskningsmæssige område betød efteråret 2021 igangsættelsen af flere nye spændende projekter. Samtidig har ansatte fra alle afdelinger og centre været særdeles aktive med at formulere og udforme lovende projektansøgninger, som forhåbentlig vil komme til udtryk i konkrete bevillinger. Alle disse ansatte fortjener en stor tak for det omfattende arbejde, der er blevet investeret i udtænkningen og formuleringen af de nye projeksideer.

Det vil sikkert være mange af dette blads læsere bekendt, at der aktuelt pågår en relevant og nødvendig debat i diverse medier omkring fordelingen af de mange offentlige og private forskningsmidler, der efterhånden udgør en betydelig og helt afgørende del af den samlede finansiering af de danske universiteter og øvrige forskningsinstitutioner. Nogle af de udfordringer, der har været drøftet, handler om vægtningen af dansk formulerede (og funderede) forskningstiltag over for en (ofte eksklusiv) prioritering af internationale tilgange til diverse forskningsområder fra fondenes side. Det har eksempelvis betydet en nedprioritering af støtten til forsknings- og formidlingstunge dansksprogede tidsskrifter.

Manglende tildelinger af driftsmidler ved konkrete fondsbevillinger, primært fra private fonde, og en deraf følgende underfinansiering af de enkelte projekter er en anden alvorlig bekymring, der ofte fører til, at penge må tages fra andre centrale områder på universiteterne for at sikre den konkrete drift af enkeltprojekter. Endelig er succesraterne for den enkelte forsker ved de fleste ansøgningsrunder om eksterne midler overordentlig lav – ofte mellem fem og ti procent. Det

betyder helt konkret, at ganske mange dygtige forskere bruger rigtig meget af deres arbejdstid på ansøgninger, hvor succesraterne alt for ofte er ganske lave. Det kræver derfor nogle dedikerede, idérige, dygtige og vedholdende forskere for at kunne opretholde en høj succesrate omkring eksterne bevillinger. Og den type forskere er Det Teologiske Fakultet heldigvis rig på. Helt konkret betyder det, at omkring 30 procent af fakultetets samlede omsætning i skrivende stund hidrører fra eksterne bevillinger.

Sidste efterår modtog Det Teologiske Fakultet bevillinger til to projekter under Københavns Universitets særlige Data-plus-program, hvor formålet er at understøtte implementering af data-science-metoder på tværs af universitetets mange fagdiscipliner. I det ene af de to projekter med titlen *Artificial Intelligence and Ancient Hebrew Texts* vil forskere ved Afdeling for Bibelsk Eksegese således benytte såkaldt Machine Learning til at trænge dybere ind i Dødehavsrullernes sprog. Det andet projekt funderet i grundforskningsscenteret Privacy bærer titlen *Privacy Black and White*. Her er formålet (igen med inddragelse af Machine Learning) at undersøge udviklingen i opfattelserne af privathed blandt afrikanere – ofte slaver – og europæere i en kolonial caribisk kontekst fra 1600 til 1850.

Endelig modtog lektor Frederik Poulsen fra Afdeling for Bibelsk Eksegese en bevilling fra Danmarks Frie Forskningsfonds Sapere Aude-program, som tildeles excellente, yngre forskere. I projektet vil Frederik se nærmere på de ældste jødiske samfund uden for Palæstina med et særligt fokus på de spørgsmål, der knytter sig til et liv i en fremmed kulturel og

religiøs kontekst. Projektet har således en høj grad af aktualitet i forhold til en række udfordringer i vore dages globaliserede samfund, særligt når det gælder religiøse minoriteter.

Det var en stor glæde, at Københavns Universitet ved årsfesten 2021 tilkendte professor Emanuel Tov fra Hebrew University of Jerusalem titlen som æresdoktor efter indstilling fra Det Teologiske Fakultet. Professor Emanuel Tov (f. 1941) har i mange år været en fremtrædende forsker og international autoritet inden for studiet af Det Gamle Testamente og Dødehavsrullerne. Derudover er der et tæt samarbejde mellem professor Emanuel Tov og forskere fra fakultetet. Vi ønsker derfor professor Tov tillykke med titlen som æresdoktor.

I efteråret har Dorte Kappelgaard for-

svaret sin ph.d.-afhandling med titlen “Kirke i bevægelse – at understøtte lokal udvikling af kontekstuelle kirkelige praksisser”. Fakultetet ønsker Dorte tillykke med graden.

I dette nummer kan man i øvrigt læse om 1700-tallets danske teologers bidrag til sekulariseringen af dansk ret, om fakultetets nye uddannelse i interreligiøse islamstudier og om Bibelen i *woken*-kulturen. Hundredåret for Karl Barths Romerbrevskommentar fra 1922 markeres ligeledes gennem en artikel, og to af fakultetets studerende reflekterer over ovennævnte seminar om universitetsteologien anno 2021. Endelig kan man læse om migration som bibelteologisk tema, om skammens teologi og om Kierkegaard under frihedens fortegn.

God læselyst og godt nytår!

“Guds egen udtrøckelige Lov” eller bibeltekstens forældede retsregler?

Teologers bidrag til sekulariseringen af dansk ret

Af lektor, dr.theol. Tine Reeh

Hvilken indflydelse havde teologer og forandringer i teologien på sekulariseringen af 1700-tallets retsvæsen i Danmark-Norge? Det er hovedspørgsmålet i et kirkehistorisk forskningsprojekt, der undersøger et enestående materiale af teologiske betænkninger til brug i retssager.

To sager fra Norge

I 1692 blev Det Teologiske Fakultet på Københavns Universitet bedt om at udfærdige et høringssvar til Christian den 5., da to af kongens undersåtter, Gunhilde Ifuersdatter og Daniel Olufsen, havde begået blodskam. Daniel var gift med Gunhildes moster, men havde i to år haft et seksuelt forhold til den ugifte Gunhilde. Det resulterede i en barnefødsel, og Gunhilde og Daniel blev dømt til døden ved de lokale retsinstanser i Norge. Før dommen blev eksekveret, blev den sendt omkring den enevældige monark, som udbad sig vejledende rådgivning fra “sit Universitets” teologiske professorer.

Et enstemmigt fakultet svarede, at Gunhilde og Daniel begge havde begået grove forseelser imod Guds egen lov, særligt de seksuelle forbud i Tredje

Mosebog 18,12-14 og 20,19-20. Man kunne derfor ikke råde majestæten til “imod Guds egen udtrøckelige Lov med sin høye kongelig Magt at dispensere”. I stedet anbefalede man kongen at stadfæste dødsstraffen “paa det saaledis at det Onde maatte udrødis af E.M. [Eders Majestæts] Folch andre til Exempel och Afskye”.

Godt 60 år senere, i 1754, blev Anders Mortensen Fuurhøfde og Dordi Zachariædatters sag ligeledes sendt til udtalelse hos fakultetet. Den unge mand, Anders, havde giftet sig med en 22 år ældre kvinde. Efter noget tid indledte han et forhold til hendes datter, Dordi, der var omkring 16 år gammel. Hun blev gravid, og Anders arrangerede nu, at en soldat ved navn Peder påtog sig faderskabet og giftede sig med Dordi. Umiddelbart efter brød Dordi sammen under sin konfirurationsforberedelse og bekendte, hvem der var far til hendes barn. Dordis mor gik i forbøn for sin datter og erklærede samtidig, at Anders havde været en god og elskelig ægtemand. Den lokale præst bevidnede, at Dordi var en from, men i kristendom vankundig pige, samt at An-

ders havde ført et “skickeligt og u-forargeligt Levnet, hvorfor han mindst havde tænkt, at han [Anders] skulle forført sin Stif-Datter”. Ifølge Mosebøgerne kunne det imidlertid ikke tillades at have kødelig omgang med både en mor og hendes datter, så Anders og Dordi idømtes begge dødsstraf i Bergen.

Den alvorlige sag blev forelagt kongen, der udbad sig fakultetets betænkning. Professorerne vurderede i dette tilfælde ikke sagen helt ens. Der var dog bred enighed om, at den nyere videnskab hævdede det synspunkt, at Mosebøgerne vers om blodskam og berømmelsen af straffen “henføres til de *Jødiske Forensiske Love*”. Derfor havde den ikke nødvendigvis gyldighed for moderne kristne øvrigheder.

Denne ændrede opfattelse blandt fakultetets professorer åbnede mulighed for, at kongen kunne benåde begge undersåtter. Den 3. juni 1754 underskrev Frederik den 5. på Gottorp Slot en resolution, hvorefter Anders skulle arbejde resten af sit liv på Aggerhus fæstning, mens Dordi blev deporteret til det nordligste af riget for at arbejde i “Fiskerlejerne”.

Teologers bidrag til sekularisering

De to sager er ikke enkeltstående, men en del af et udbredt fænomen i samtiden, nemlig brugen af Moseloven, såkaldt mosaisk ret, i retssystemet. De viser samtidig, at der fandt afgørende ændringer sted i 1700-tallet, og at forandringer i de teologiske opfattelser spillede en central rolle for ændringerne.

Tidligere beskrivelser af udviklingen i retsvæsenet i 1700-tallet har typisk taget udgangspunkt i lovgiveres og juristers

rolle. Man har anskuet forandringerne fra et “top down” perspektiv og betonet påvirkninger fra oplysningstænkere og ikke-teologers religionskritik. Med en generøs bevilling fra Carlsbergfondet har jeg nu fået mulighed for at foretage nye undersøgelser, der kan give en mere nuanceret forståelse af sagen – særligt med henblik på, hvilken indflydelse teologer og forandringer i teologien fik for sekulariseringen af 1700-tallets retsvæsen.

Projektets udgangspunkt er de faktiske retssager og den retspraksis, der var under forandring flere årtier, før lovgivningen formelt blev reformeret. Her ser man – måske overraskende – at datidens nye teologiske trends bidrog til en vidtforegnet mentalitetsændring. Den kan konkret iagttages i ændrede argumenter og praksis i retssager og bidrog til en moderne differentiering mellem teologi og jura i den offentlige forvaltning.

Teologer som juridiske eksperter

Reformationen i 1536 omkalfatrede forholdet mellem kirke og stat i Danmark. Man afskaffede blandt andet den førreformatoriske brug af kanonisk ret, som var et kompleks af retsbestemmelser – angiveligt fra kirkemøder og pavelige dekreter. De regulerede åndelige sager, *causae spirituales*, der også inkluderede ægteskabssager, arveret og sædelighedslovgivning. Reformationen skabte på disse områder et juridisk vakuum, som man umiddelbart efter forsøgte at fylde ud ved at bruge Det Gamle Testamente som regelsæt og forskrifter for straf.

Efter reformationen blev det også en udbredt opfattelse, at det var den kristne fyrstes ansvar og pligt at sikre rimelige domsafsigelser i riget samt at drage om-

sorg for folkets sædelighed. Indførelsen af enevælden i 1660 skærpede synspunktet, da den enevældige konges legitimitet hvilede på en forestilling om en pagt mellem kongen og Gud. Man hævdede, at hvis lovgivning og retspraksis kom i modstrid med kristendommen, kunne det udløse Guds vrede ikke blot over kongen, men over hele folket. Det kunne medføre alt fra sygdom i den kongelige familie til fejlslagen høst og invasion fra fremmede stater. At lovgivning og retspraksis var i overensstemmelse med sand kristendom, var kort sagt et spørgsmål om national sikkerhed og rigets overlevelse.

Derfor udvikledes i løbet af 1600-tallet den praksis, at kongen konsulterede Det Teologiske Fakultet inden domfældelse i særlig kritiske sager. Fakultetets betænkninger er bevaret uden lakuner, men dette enestående materiale er endnu ikke systematisk undersøgt. Arbejdet med disse kilder giver mig derfor mulighed for at afdække, hvordan skiftende tiders teologiske opfattelser fik konkrete konsekvenser for retspraksis og samfundsudvikling i Danmark.

Blodskam og sodomi

Et af de første steder, man i 1700-tallet sporer en systematisk ændring i fakultetets vurderinger af forbrydelse og straf, er sager om blodskam. Denne udbredte type kriminalitet omfattede ikke kun incestuøse forhold mellem blodsbeslægtede, men også besvogrede familiemedlemmer, stedbørn samt familie til afdøde familiemedlemmer, fx afdøde ægtefællers søskende eller børn. Ofte har en yngre mand giftet sig med en enke – typisk for at overtage en virksomhed – og indleder

efterfølgende et forhold til en jævnaldrende steddatter.

Allerede fra 1720'erne ser man i disse sager konsekvenserne af, at teologerne i samspil med nye naturretslige impulser fra Halle i Tyskland i stigende grad anlægger en historisk tilgang til bibelteksten. Man skelner mellem tekstens afsnit, og med inspiration fra den nye forskning begynder man at argumentere for, at dele af Mosebøgerne, herunder dem, der definerer incest og ikke mindst straffen for forseelsen, ikke nødvendigvis har universel retslig gyldighed. I stedet hævdes, at disse dele af bibelteksten er knyttet til en bestemt historisk kontekst, nemlig den gammeltestamentlige samtids retssystem eller "det jødiske Forum". De er således ikke retsligt bindende i en moderne kristen stat.

En anden generel udvikling kan afspejles i sager om sodomi, der her alene henviser til kønslig omgang mellem mennesker og dyr. Der er overraskende mange sager, og de anklagede er normalt enten teenagedrenge eller udviklingshæmmede, som vi ville kalde dem i dag. Konsekvensen for forseelsen var ifølge Mosebøgerne dødsstraf og tilintetgørelse af legemerne, både menneskets og dyrets, hvilket håndhævedes forholdsvis nidkært.

Fra 1730'erne ses imidlertid en forandring, som kan forbindes med pietismens indtog på fakultetet. De yngre professorer betoner, at kristendom og teologi handler om den enkeltes forhold til Gud, og de afviser derfor tanken om, at synd kan forstås som en forurening af landet eller folket. Denne mere individualiserede kristendomsopfattelse fører til, at man anser

det som en absurd tanke, at Gud skulle ønske at straffe folket kollektivt for en enkelt seksualforbryders overtrædelser.

Mord og dødsstraf

En tredje relevant kategori af sager, som samtidig peger hen imod det formelle brud med brugen af mosaisk ret, er mord. Parallelt med pietisternes fokus på introspektion og diagnosticering af det indre menneske kan man i retssystemet se en øget opmærksomhed på det kriminelle subjekts tilstand allerede fra 1730'erne. Det ses i sager, hvor et mord er begået "i Desperation" eller livslede, *taedium vitae*, fordi gerningsmanden søger at blive henrettet – senere betegnes det som indirekte selvmord eller "suicide by cop". Ifølge *Danske Lov* 6-6-1 udløste mord med henvisning til bibeltekstens *jus talionis* – liv for liv – automatisk dødsstraf. Eneste mulighed for straffrifindelse eller utilregnelighed var påvisning af "Raserj og Vildelse", begge ekstroverte eller udadreagerende mentale lidelser.

I kildematerialet ses imidlertid fra 1730'erne en ny interesse for forbryderens subjektive virkelighedsopfattelse, sindstilstand og eventuelt følelsesmæssige motivation – også når den ikke er umiddelbart synlig. Det fører i første omgang til en stigende frustration i retsvæsenet og et ønske fra byretter til Højesteret om en mere rimelig lovgivning. I praksis forsøger man i flere årtier at vride systemet eller nogle gange omgå lovgivningen.

I 1757 kommer et forslag fra generalprokurør, Henrik Stampe, der havde ansvar for forslag til ny lovgivning. Selvom

han i dag er kendt for sit banebrydende juridiske arbejde, var han uddannet teolog fra den pietistiske periode. Han påpegede, at denne type mordere på grund af deres sindstilstand ikke anså døden som en straf, men som en befrielse. Derfor var det meningsløst at henrette dem. I stedet burde de fængsles på livstid og strafudmålingen tage hensyn til forbryderens psykiske tilstand frem for at bygge på bogstavelig bibellæsning. Stampes radikale forslag stødte i første omgang på modstand fra flere sider, men i 1767 blev det gjort til lov.

Teologer bidrog afgørende til udviklingen

Det var med andre ord hverken nye humanistiske eller filosofiske oplysningsideer, der foranledigede den såkaldte lov om melankolske mordere. I stedet viser kilderne, at det lovforberedende arbejde gentager de foregående årtiers teologiske høringssvar, herunder særligt en påpegning af betydningen af forbryderens subjektivitet og de gammeltestamentlige straffes dysfunktionalitet. Samtidig kan vi se, at moderniseringer i strafferetten i Danmark *de facto* indtraf før berømte internationale standardværker, såsom Cesare Beccarias *Om forbrydelse og straf* fra 1764, der ellers formodes at være anledning til fornyelsen af europæisk retstænkning.

Meget tyder i stedet på, at teologiske udviklinger – nyt bibelsyn, individualiseret kristendomsopfattelse og fokus på det menneskelige subjekt – bidrog til en slidstærk sekularisering af retspraksis i Danmark-Norge.

IRIS – Interreligiøse Islamstudier

Af professor, ph.d. Thomas Hoffmann

Det Teologiske Fakultet har siden nul-lerne haft forskning og undervisning i islam og muslimer. På sæt og vis er det en forlængelse af den islamforskning, som teologer periodisk har leveret siden 1900-tallet, med internationale kapaciteter som Frants Buhl (1850-1932) og Johannes Pedersen (1883-1977). Alligevel var 1. februar 2021 en mærkedag, da fakultetet kunne åbne dørene for en decideret uddannelse i islam ved navn Interreligiøse Islamstudier, forkortet IRIS. Undertegnede fungerer som leder og underviser på uddannelsen, som også trækker på forsker- og undervisningskompetencer fra Det Humanistiske og Juridiske Fakultet.

Som navnet antyder, er uddannelsens genstand ikke alene islam, men også islams relationer til andre religioner, især jødedom og kristendom. Kristendom og jødedom har haft indflydelse på islam og vice versa. Hvad mere er, må man karakterisere islam som en religion, der i høj grad forstår sig selv i kraft af disse relationer. Disse relationer udspiller sig også som magt- og konfliktrelationer – i teori og praksis.

Vi påbegyndte undervisningen med et dusin tilmeldte studerende, men omkring

det dobbelte antal havde ansøgt uddannelsen. Alle levede dog ikke op til de formelle adgangskrav.

Ifølge uddannelsens studieordning forpligter IRIS sig på at give en grundig indføring i islamisk religion, jura og historie med særligt fokus på interreligiøse relationer i form af sameksistens og konflikt med ikke-islamiske religioner, primært jødedom og kristendom i Mellemøsten og Vesten, herunder Danmark. Gennem et valgfrit modul og specialet får den studerende lejlighed til at arbejde selvstændigt og under vejledning med et selvvalgt emne.

Fire hovedinteresser

Kandidatuddannelsen er motiveret af fire grundlæggende interesser, som i forskellige forhold krydsbestøver uddannelsens centrale kurser.

1. *Det relationelle*: Til forskel fra klassiske islamstudier, hvor fokus primært er på islam og muslimer i den islamiske verden, sætter IRIS fokus på det relationelle. Konkret betyder det, at vi ikke studerer islam i *splendid isolation*, men som en religion, der står i relation til andre religioner – og som delvist forstår sig selv i

kraft af disse relationer. Hvis man slår op i Koranen, vil man se talrige referencer til jøder og kristne samt deres helligskrifter. Disse referencer er ikke neutrale, men udgør i sig selv et vidnesbyrd om Koranens og islams relationelle selvforståelse. Uddannelsen har således en komparativ og interreligiøs profil, der kan kvalificeres historisk og kontekstuel, fænomenologisk og hermeneutisk, juridisk-etisk og social-psykologisk.

2. *Det abrahamiske*: Til forskel fra religionsvidenskab adskiller uddannelsen sig ved særligt at prioritere to religioner, historisk og aktuelt, i forhold til islam: jødedom og kristendom. Alle tre religioner har Abraham som stamfar, og uddannelsen kan som sådan beskrives som havende en abrahamisk vinkel, hvor islam udgør udgangs- og omdrejningspunktet. I disse år oplever den abrahamiske tilgang en veritabel renæssance med nyoprettede professorater og spændende ny forskning.

3. *Det europæisk-vestlige*: Som verdensreligion har islam en global udstrækning, med klassisk forankring i Mellemøsten, Afrika, Kaukasus, det Indiske Subkontinent og Fjernøsten. Grundet uddannelsens fokus på de abrahamiske relationer markerer den sig imidlertid ved særligt at prioritere Europa og Vesten (herunder Danmark) som et geo-religiøst knudepunkt. Det begrundes sig i de særlige historiske og idéhistoriske interaktioner, som den islamiske verden har haft med det kristne og jødiske Europa og Vesten i bredere forstand – fra senantikken og frem. Også de sidste halvtreds års udvikling frem mod en mærkbar demografisk

konsolidering af islam i Vesteuropa berettiger IRIS' 'eurocentriske' fokus.

4. *Sameksistens og konflikt*: Uddannelsen har som præmis, at mennesker og samfund – herunder også religioner – uvægerligt er præget af konflikter. Selve ordet konflikt har en interrelational betydning med første del af ordet *kon-*, som betyder sammen. Sammenhængende med dette følger en præmis om, at mennesker og samfund også stræber efter orden, samarbejde og funktionalitet. Uddannelsens interreligiøse tilgang fordrer derfor særlig opmærksomhed på to centrale relationelle *modi vivendi*, henholdsvis sameksistens og konflikt. På den ene side er islam historien om en religion, hvor interreligiøs sameksistens er blevet betonet og praktiseret, eksempelvis i begrebet Bogens Folk. På den anden side er det også historien om konflikt på mange forskellige niveauer, herunder konfliktløsning og identitetsdannelse. Uddannelsen prioriterer derfor kritisk vekselvirkningen og de multifaktorielle relationer mellem disse to modi i forhold til det interreligiøse fokus.

Kandidatprofilen

Grundet kandidatuddannelsens tværfaglighed vil kandidaterne få en bred interdisciplinær akademisk profil med mulighed for specialisering. Målet er at uddanne kandidater, der har bredspektrede professionelle og videnskabelige kompetencer og færdigheder i islamiske interreligiøse forhold. Kandidaterne rustes til at varetage professionsudøvelse inden for en række fagområder. Det vil være områder som forskning, diplomati, integration, journalistik, konsulentbistand og un-

dervisning hos både statslige og private virksomheder, der arbejder med islam og muslimer i en interreligiøs og relationsorienteret kontekst, nationalt såvel som internationalt. Endelig er det målet, at enkelte kandidater skal kvalificere sig til videre studier og forskning.

De centrale kurser

Før den studerende påbegynder sit specialearbejde vil denne have mødt undervisning i fire centrale kurser:

1. *Islamforskningens historie, teorier og metoder*: Dette kursus giver den studerende nogle redskaber til kritisk selvrefleksion. Kurset omfatter studiet af islamforskningens historie, teorier og metoder fra før-moderne, tidligmoderne og senmoderne tid. Dette indbefatter såvel muslimske som jødiske og kristne kilder til islam. Der fokuseres særligt på europæiske og vestlige kilder, der inddrager systematisk videnskabelig refleksion over studiet af og mødet med islam og muslimer.

2. *Islamiske grundtekster*: Islam er i høj grad en skriftreligion – med vigtige mundtlighedskulturelle aspekter såsom koranrecitation. Kurset omfatter studiet af centrale islamiske tekster og genrer i form af koran, *hadith*, *sira* (profetbiografi), *fiqh* (juridiske tekster) og *tafsir* (eksegetiske tekster). Teksterne og genrerne studeres i oversættelse og med særligt henblik på deres interreligiøse forbindelser og problemstillinger i forhold til især jødedom og kristendom. Hvordan og hvorfor optræder jøder og kristne eksempelvis i disse tekster, og hvilke roller spiller de historisk og i dag?

3. *Islamisk etik og retstradition*: Kurset tager udgangspunkt i etikken og retstraditionen som et sammenhængende kontinuum i islam, der omfatter såvel religiøse ritualer og strafferet som abstrakte forestillinger og idealer – undertiden sammenfattet i begrebet sharia. Der fokuseres på centrale emner og problemstillinger inden for den etiske og juridiske tradition, herunder problemstillinger, hvor ikke-muslimer som jøder og kristne indgår. Særlige emner kunne være islams juridisk-etiske tænkning og praksis om jøder og kristne som kopskatsforpligtede Beskyttelsens Folk, *ahl al-dhimma*. Sharia i en europæisk kontekst er også et emne, der er blevet aktuelt og presserende.

4. *Sameksistens, konflikt og konfliktløsning*: IRIS' interreligiøse tilgang fordrer en særlig opmærksomhed på de to relationelle *modi vivendi*, henholdsvis sameksistens og konflikt. Kurset omfatter studiet af udvalgte emner og problemstillinger inden for sameksistens, konflikt og konfliktløsning. Igen med særligt fokus på interreligiøse relationer mellem muslimer, kristne og jøder. De valgte emner og temaer sættes ind i deres historiske, teologiske og social-psykologiske sammenhænge og belyses gennem inddragelse af den relevante forskningsdiskussion. Eksempler på emner, der kunne tages op, er religiøs identitet og væbnet konflikt i form af jihad og jihadisme eller begrebsdannelser som Krigens Hus og Islams Hus (*dar al-harb* og *dar al-islam*). I den modsatte ende af spektret kan emner som fredsftale, religionsdialog i teori og praksis tages op.

Et eisegetisk lykketræf

Det er et rent tilfælde, at Interreligiøse Islamstudier kan forkortes til det smukke og mundrette akronym IRIS. Da der ikke var nogen oprindelig intention med akronymet, bør man strengt taget heller ikke foretage en eksegesi af ordet. Ved et rent lykketræf har ordet *iris* imidlertid et sådant eisegetisk potentiale, som det ville være en skam ikke at udnytte – om ikke andet af pædagogiske grunde.

På dansk er *iris* både navnet på en blomst, det farvede væv omkring øjets pupil og et pigenavn. De danske ord stammer imidlertid fra græsk, hvor *iris* betyder regnbue. Den fysikkyndige vil vide, at regnbuens farver opstår ved, at ét og samme lys brydes i regndråber og spaltes. Dét forhold kan passende oversættes til en metafor for det sæt af abrahamiske religioner, der er enige om at betone én Gud, men som samtidig manifesterer sig i sit velkendte himmelske farvespil. Monoteisme er også en slags spaltning.

I dag associerer nogen måske også regnbuens farver med glade børnetegninger og LGBT+ og Pride-flaget, men konfliktstoffet og det skrækindjagende lurer

lige under farvespillet i de tre abrahamiske religioner. Regnbuen optræder således som hovedpryd for en af de frygtindgydende dommedagsengle i Johannes' Åbenbaring (10,1). Og buen i regnbue blev formodentlig oprindeligt fortolket som et jagt- eller krigsvåben i de gamle semitiske kulturer.

Det hebraiske ord er således også ordet for krigerens bue. Syndflodsfortællingen om regnbuen, der bliver sat som tegn på den fredspagt, Gud laver mellem sig selv, Noa og alt levende, har formentlig rod i en forestilling om Jahves krigsbue, der skaber (et Herrens) uvejr og siden hen hænges til ro i skyerne. Også det gammelarabiske ord for regnbue er ligeledes forbundet med den førislamiske vejr gud Quzah og dennes bue. Netop på grund af Quzahs hedenske status foretrækker nogle arabere i dag at tale om Guds regnbue, *qaws Allah*.

Summa summarum. På IRIS studerer vi monoteismens abrahamiske spaltninger og relationelle farvespil, der giver anledning til såvel krigslarm som fredsslutning – i teori og i praksis, i fortid, nutid og fremtid.

Bibelen i *woke*-kulturen: Blinde vinkler i og på eksegesen

Af lektor, ph.d. Gitte Buch-Hansen

I sin takketale i forbindelse med tildelingen af Nobels litteraturpris i 1993 kvitterede Toni Morrison – den første kvindelige, sorte, afroamerikanske prismodtager – med en lille allegori om forfatterens vilkår: En gruppe børn kontakter en blind kvinde med et ondskabsfuldt spørgsmål om, hvorvidt den fugl, som en af dem holder i hænderne, er levende eller død. Kvinden svarer med en henvisning til det eneste, hun ved: at fuglens skæbne er prismet deres vilje. Sådan er det med sproget. Forfatteren har ingen mulighed for at vide, hvad hendes værk vil blive brugt til. I sig selv er den sproglige ytring hverken god eller ond; effekten afhænger af, hvad sprogbrugeren ønsker at opnå med sine ord. Den talende kan skabe eller destruere liv. Sådan er det også med brugen af Bibelen.

***Hate speech* som sproghandling**

Morrison's allegori over sproget er gengivet i Judith Butlers bog fra 1997 *Ordenes vold*, som i 2020 udkom på forlaget Klim i en dansk oversættelse. Ifølge Bulter indfanger Morrison's allegori essensen af *hate speech*. Sprogfilosofisk set er børnes spørgsmål en trussel, hvor den vold,

der udøves mod sproget (fuglen), overføres til den blinde kvinde og blotlægger, hvorledes hun er prismet sine potentielle voldsmænd. I et "splintringsøjeblik" rammer ordene og knuser det udsatte subjekt. Hadtalen sætter personen, som den er rettet mod, på plads, dvs. den viser, "hvor ustabil éns 'plads' i de talendes fællesskab er" (Butler 2020, 34).

Som trussel har *hate speech* en særlig tidslighed, i og med den sproglige ytring *påbegynder* den handling, den truer med engang i fremtiden at ville *gennemføre* (Butler 2020, 40). Som trussel er hadtalen med sprogfilosoffen J.L. Austins begreber for sproghandlinger et *illokutionært* performativ, der udfører, hvad den som ytring benævner: "[D]en beskriver ikke en sårethed eller frembringer en sårethed som en følgevirkning; det er sårgørelsen der udøves i selve udsigelsen af en sådan tale, idet såret forstås som en social underordning" (51-52). For Bulter er hadtalen derfor ikke at forstå som en *ytring*, der kan og bør beskyttes af ytringsfriheden; den er som trussel et varsel om vold og dermed en *handling*, der kan og bør dømmes juridisk.

Når *Bibelen* gør ondt

Butlers bog var pensum på kurset *Når Bibelen gør ondt* ved Det Teologiske Fakultet. På kurset blev behandlet en række af de spørgsmål, som *woke*-kulturens identitetspolitiske strømninger har rejst: Hvordan ser den *valide* krop ud ifølge Bibelen – dvs. den krop, som er gudbilledlig? Findes der racisme i Bibelen, eller er den bibelske gud farveblind? Hvad stiller vi op med de såkaldte tæske-tekster (engelsk: *clobber passages*), hvor Bibelen omtaler homoseksualitet på utvetydig negativ vis (fx Rom 1,26-27)? Hvordan prædike over tekster, som potentielt er krænkende?

Kurset blev til i samarbejde mellem bibelsk eksegese og praktisk teologi og introducerede til nyere teoridannelser – *Disability Studies*, *Race Studies*, *Gender Studies* – som har præget begge fag. Målet var at ruste (kommende) præster – og andre interesserede – til at gå ind i en aktuel debat, der spiller en stor rolle blandt de yngre segmenter, som har kontakt med kirken, fx konfirmander og dåbsforældre.

Bibelen læst gennem blindskrift

På kurset indgik bl.a. et værk af billed- og installationskunstneren Kristina Steinbock (1974-): *The Place before Sleep* (2018), som er et video-triptykon. Kunstneren har over tid udforsket blindhedens fænomenologi. I filmen præsenteres den seende beskuer for den udfordring, som bruddet på blikkets recirkulation i mellem menneskelige relationer udgør, inden for tre centrale områder: religionen, seksualiteten og forældreskabet. I den første sektion bliver vi – i en direkte henvendelse til Gud og Jesus – præsenteret for de

anstødssten, som en læsning af Bibelen gennem blindskrift kan give anledning til. Mens lyset i Grundtvigskirken falder på den blinde mands hud og hjælper ham til at orientere sig i rummet, spørger han til, hvorfor blindheden så ofte bliver brugt som metafor for et menneske, der har mistet orienteringen i livet. I Det Nye Testamente handler det typisk om det negative gudsforhold, som karakteriserer farisæerne, der ikke anerkender Jesus som Guds søn (fx Joh 9). Personen i videoen gør opmærksom på, at sproget tilbyder så mange andre udtryk, hvor de negative konnotationer ikke rammer det menneske, hvor blindheden er et fysisk vilkår.

I videoen rejses også det kontrafaktiske spørgsmål, hvorvidt en blind person ville have kunnet være en del af discipelfællesskabet, eller om Jesus først ville have fjernet blindheden med et af sine mirakler. Hvor forløsende en sådan helbredelse end måtte forekomme, virker også denne tilbage på blindheden og gør den til en skavank, der ikke hører hjemme i gudbilledligheden: Den må fjernes. I Johannesevangeliet bliver den blindfødte i kap. 9 således symbolet på den ufuldendte skabning, hvor indblæsningen af den sidste portion ånd endnu forestår (jf. Joh 20,22). *Disability Studies* gør os her opmærksomme på, at metaforisk tale ikke altid er uskyldig. Overførslen af mening fra billede (*vehicle*) til sag (*tenor*) skifter retning, så vantroen, hykleriet og ignorancen føres tilbage på blindheden.

Et andet første-person perspektiv på blindheden er at finde i eksegeten John M. Hulls (1935-2015) bog om egen blindhed: *In the Beginning There Was*

Darkness: A Blind Person's Conversations with the Bible (2001). Også Hull støder sig på den metaforiske tale i Bibelen, når det fx om farisæerne hedder: "Ve jer, skriftkloge og farisæere, I hylkere! I renses bæger og gryde udenpå, men indeni er de fulde af rovlyst og griskhed. Du blinde farisæer, rens først bægeret for det, der er indeni, så vil det også være rent udenpå" (Matt 23,25-26). Som blind person ved Hull, at denne metafor ikke er tilfældigt valgt, men resultatet af en nøje iagttagelse af, hvor vanskeligt det er for en blind person at rengøre en gryde ordentligt. Den metaforiske tale fungerer som en trussel, der skaber det "splintringsøjeblik", hvor den blinde bliver opmærksom på sin sårbarhed i de seendes selskab.

Hull gør også opmærksom på, hvorledes fortællinger, som traditionen har prist for deres inklusion af de socialt marginaliserede, kan lyde ganske anderledes i en blind persons ører – fx beretningen om *Det store gæstebud* i Luk 14. Her opfordrer Lukas sin læser til, når denne vil holde en fest, at indbyde "fattige, vanføre, lamme og blinde". Så langt så godt. Problemet melder sig med begrundelsen for den tilsyneladende generøse handling: "Da skal du være salig, for de har ikke noget at give dig til gengæld. Men det vil blive gengældt dig ved de retfærdiges opstandelse". Hull peger på, at de blinde alene bliver inviteret til festen, fordi det *a priori* antages, at de ikke har noget at yde til gengæld. Hulls kritik af den bibelske fortælling er udtryk for et andet fænomen, som *Disability Studies* har gjort os opmærksomme på, nemlig at en *disabled* aktør sjældent indgår i de bibelske fortællinger som en figur i sin egen ret. I stedet

fungerer han eller hun som en – med en for feltet passende betegnelse – narrativ krykke (*narrative device*), der skal understøtte udviklingen af hovedplottet: fx Messiashemmeligheden. Eller som her: som objekter for den omfordelingspolitik, der skal sikre Lukas' privilegerede læser en billet til det evige liv.

Set i dette lys bliver budskabet i Carl Blochs altertavle "Kristus Consolator" (se omslaget) pludselig et andet. Tavlen henter inspiration i Luk 4, hvor evangelisten bruger Esajas' profeti (61,1): "Herrens ånd er over mig, fordi han har salvet mig. Han har sendt mig for at bringe godt budskab til fattige, for at udråbe frigivelse for fanger og syn til blinde" som sin programerklæring. Budskabet er imidlertid dobbelt og afhænger af, hvem der lytter til teksten eller ser billedet.

Udfordringer for prædikanten

Anstødsstenen er ikke længere, sådan som det var i det 20. århundrede, den myte, der kunne udfordre det naturvidenskabelige verdensbillede. Gennem fantasy-genren har en ny generation lært at operere i et mytisk univers og at gøre fuldgyldige erfaringer ved hjælp af rollespil. Det bultmann'ske afmytologiseringsprogram forekommer i det lys antikveret og overflødigt. Til gengæld snubler den identitetspolitiske *woke*-generation på deres vej mod evangeliet over andre historiske aspekter af Bibelen: fx den strukturelle udskamning af handicappede (*ableism*), den ambivalente holdning til slaveri (racisme, derimod, er *ikke* et problem i Bibelen), underordningen af kvinden under manden og fordømmelsen af homoseksualitet.

De identitetspolitiske problemstillinger er nært forbundet med det autoritets-skifte, vi kan følge i *Bibelen*. De ældste skrifter – de ægte paulinske breve – baserer sig på en *karismatisk* autoritet og er utopisk orienteret mod nærforventningen. De taler begrebsligt om det, hvorom man endnu intet kan vide. I den lille *legende* om “Storordene” (fra novellesamlingen af samme navn) taler den svenske forfatter Torgny Lindgren (1938-2017) om “Forgængelsen. Og Evigheden. [...] Og Nåden. Og Helliggørelse. Og Genfødslen. Og Herliggørelsen. Og Gensløsningen”, som er de begreber fra det paulinske og johannæiske vokabularium, fortællingens prædikant kæmper med.

Med de synoptiske evangelier bliver autoritetsformen *traditionel*. Nu er det kendskabet til den jordiske Jesus’ ord og gerninger, dvs. til fortiden, det handler om. Paulus’ teologiske begrebslighed må derfor oversættes til et narrativt univers stykket sammen af op- og gendigtede episoder. Med denne konkretisering bliver teologien umiddelbart lettere tilgængelig, men samtidig er det med introduktionen af kroppen i fortællingerne, at de identitetspolitiske problemer melder sig.

Det er præcis denne problemstilling, som dagens prædikant står over for, når evangeliet skal anskueliggøres. På kurset *Når Bibelen gør ondt* analyserede deltagerne prædikener over fortællingen om den syge ved Bethesda Dam (14. søn. e. trin., anden tekstrække) i lyset af teorierne fra *Disability Studies*. Det viste sig, at hovedparten af prædikenerne brugte den lamme mands tilstand metaforisk for en trosmæssig negativ tilstand.

Cancel culture, ytringsfrihed – eller misappropriation

Umiddelbart kunne Bulters afvisning af at forstå *hate speech* som en verbal ytring tages til indtægt for en *cancel culture*. Det er imidlertid ikke tilfældet. Butler er uhyre bevidst om, at enhver indskrænkning af ytringsfriheden i sidste instans vil ramme den kritiske stemme. I stedet vælger hun at gå en tredje vej, som også er inspireret af Austins tanker om sprogets performative ytringer. Ifølge Austin er de illokutionære ytringer (fx “jeg døber dig”) afhængige af de sociale konventioner for at fungere. Uden denne accept rammer ytringen ved siden af. Men hvor den potentielle *misfiring* bekymrer Austin, ser Bulter en mulighed for at slippe ud af dilemmaet mellem den juridisk sanktionerede politiske korrekthed (*cancel culture*) og den – ifølge Bulter: umulige – forestilling om individets suveræne frihed, hvor undertrykkende strukturer får talerum gennem (mis)brug af ytringsfriheden (2020, 78-79).

Det er her humoren som en strategisk form for *misappropriation* kommer ind i billedet for Bulter. Som et eksempel på, hvor hun vil hen, kunne man pege på Donald Trumps ‘proud boys’, som med et # blev approprieret af glade homoseksuelle par. Bulters *misappropriation* tilbyder prædikanten en farbar vej mellem *Skylla*: at slette historien og *Charybdis*: i veneration for traditionen at fastholde sprogets undertrykkende strukturer. Dette var deltagernes afsluttende opgave: at skrive en prædiken, hvor de ved hjælp af kurssets teori navigerede sikkert gennem *woke*-kulturens oprørte farvande. Det lykkedes over al forventning.

Karl Barths Romerbrevs-kommentar 1922

Af gæsteforsker, ph.d. Sigurd Baark

I år er det hundrede år siden, at andenudgaven af Karl Barths *Der Römerbrief* udkom. Med afsæt i apostlen Paulus' formulering af Jesus som Kristus rummer værket en radikal kritik af samtidens teologi og en fremhævelse af døden som en uoverskridelig grænse for liv og tænkning. En workshop sidste efterår undersøgte værket og dets intellektuelle kontekst.

Forhistorien

Om eftermiddagen den 20. april 1920 banker en begejstret ung schweizisk præst på en ældre enkes hoveddør i Basel. Hans ærinde er at udfritte den ældre dame om hendes afdøde mand, hans skrifter og tanker. Præsten er kort forinden blevet en næsegrus beundrer af den afdøde, og bare det at tale med mandens enke giver ham tydeligvis den oprigtige fans dybe tilfredsstillelse. Den unge mand er Karl Barth, den ældre dame er Frau Ida Overbeck, kirkehistorikeren Franz Overbecks enke.

I dag er Franz Overbeck mest kendt som filosofen Friedrich Nietzsches bofælle, kollega og ven. Han var netop blevet kaldet til stillingen som professor i den tidlige kirkehistorie i Basel, da han

mødte Nietzsche. Under indflydelse af samtaler med sin yngre bofælle udviklede Overbeck en skarp kritik af samtidens dominerende teologiske retning: liberalteologien.

Det 19. århundredes teologi, liberalteologien, havde som grundlæggende antagelse en forestilling om, at mennesket umiddelbart står i en eller anden form for positivt forhold til det absolutte. Mennesket har som det væsen, det er, og med dets egne umiddelbare egenskaber og åndelige evner en indbygget mulighed for at stå i forbindelse med det absolutte. Der gives altså, på menneskets egne betingelser, en erkendelse af det absolutte. "Det absolutte" står her for en række beslægtede begreber: det evige, det ubetingede, universets ultimative énhed, helhed eller mening, Gud.

Overbecks opgør med liberalteologien

Det er denne grundpræmis, som Overbeck vender sig imod. Mennesket er et endeligt væsen. Menneskets liv er radikalt afgrænset af dets fødsel på den ene side og dets død på den anden. Netop døden er det øjeblik, hvor det reelt ubegribelige og uhåndgribelige træder ind i

menneskets virkelighed. Døden markerer en uophævelig grænse, der fremstår som en grundlæggende negation af alle muligheder for at transcendere vores menneskelige endelighed.

Overbeck var patristiker og mente, at det netop var indsigten i dødens væsen, som formede de tidlige kristnes forståelse af eskatologien og af Gud. Ifølge Overbeck begreb de første kristne dødens radikalitet i en anerkendelse af Guds tilstedeværelse i Jesu Kristi død på korset. Derfor, mente Overbeck, ligger den tidlige kristendoms værdi netop i anerkendelsen af dødens afgørende betydning for tænkningen. Denne indsigt, dette potentielt antimetafysiske *memento mori*, deles af flere ikke-kristne tænkere op igennem historien. De tidlige kristnes forståelse af dødens rolle for tænkningen er hverken værre eller bedre end hos fx renæssancehumanisten Michel de Montaignes.

Overbeck drog som konsekvens af læsningen af den tidlige kristendoms grundkerne og den betragtelige ideologiske afstand mellem denne og den liberale teologis grundlæggende antagelser den konklusion, at "kristen teologi" var en selvmodsigelse. Ethvert forsøg på at lave en reel teologi vil til syvende og sidst stå afsløret som et forsøg på at smyge sig uden om den grundlæggende indsigt i de ældste kristne skrifter.

Radikaliteten i Barths tænkning

På den baggrund kan det umiddelbart virke svært at forstå, at den unge Karl Barth begejstret opsøgte Franz Overbecks enke for at synge hendes afdøde mands pris. Det virker mærkeligt, hvis ens billede af Barth er af forfatteren til 9.000 siders

ufuldstændig kirkelig dogmatik, samt et væld af teologiske traktater og bøger. Det er dog kun overraskende, hvis man ikke har blik for radikaliteten i Barths tidlige tænkning. Den tænkning der netop kommer til udtryk i den nu hundrede år gamle andenudgave af Romerbrevskommentaren. For det er et åbent spørgsmål, om der reelt er en teologi i klassisk forstand at finde i *Der Römerbrief 1922*. Denne påstand er sat på spidsen, men er alligevel i ånden af *Der Römerbrief*: Værket er et studie i kompromisløst at tænke konsekvenserne af en bestemt præmis til ende.

Efter første verdenskrig var de problemer ved liberalteologien, som Overbeck og andre kritiske stemmer havde peget på, blevet endnu mere tydelige. Den fremskridtstro, der var forbundet med liberalteologiens forestilling om menneskets forhold til det absolutte, stod ikke længere til troende efter fire års meningsløst blodbad. Parolerne om civilisatoriske og moralske landvindinger klingede hult. Dette var specielt tydeligt for den generation af præster, der var blevet skolet i den liberale teologi. Deres teologiske dannelse havde ikke udstyret dem med de ressourcer, som de skulle bruge for at kunne holde en ordentlig prædiken i kølvandet på krigens tragedie. Der var brug for et fundamentalt opgør med den ideologi, der havde ledt til det kulturelle og menneskelige kollaps, som de havde været vidner til. De teologiske værktøjer, som de havde fået i studietiden, var ubrugelige. Nyt værktøj skulle findes.

Det var her, at Barth og hans kollega og ven Eduard Thurneysen tog Overbecks skrifter op. Overbeck blev en del af et nyfundet arsenal af tekster og tænkere, der kunne mobiliseres i kritikken af den

liberale teologi og ideologi og således tilbyde en række alternative begrebslige værktøj til at opfange den situation, som Barth og Thurneysen stod i som præster. Andre væsentlige tænkere var Dostojevskij, Kierkegaard og Nietzsche. Når Overbeck spiller en udpræget rolle for Barth, så er det, fordi han peger på muligheden af at udfolde en radikal kritik af samtidens teologi og ideologi på baggrund af de tidligste kristne skrifter.

Korsdød og dom

Jesu Kristi død på korset bliver hos Barth et erkendelsesprincip, hvorfra en bred vifte af mere eller mindre eksplicite metafysiske grundpræmisser i samtidens ideologi kan negeres kritisk. Med udgangspunkt i Paulus' formulering af Jesus som Kristus kan forestillingen om, at vi mennesker umiddelbart har en positiv forbindelse til det absolutte – at vi ved, hvad vi siger, når vi bruger ordet "Gud" – dekonstrueres (for at bruge et senere Heideggeriansk begreb). Det er netop, hvad der er på spil i *Der Römerbrief*.

Der Römerbrief er en læsning af en tekst. Den grundlæggende tanke er, at der igennem læsningen af det berømte Paulusbrev udfoldes en omfattende dom (*krisis*) over alle forsøg på at overskride den grænse, som døden sætter for vores liv og vores tænkning. I den tekstuelle figur Jesus Kristus, i hans korsfæstelse og død, møder vi en uophævelig negation af vores bestræbelser på at etablere en normativ suverænitæt over vores tilværelse, at bemægtige os Guds plads som den ultimative dommer over vores verden og vores værdier. Den plads er og bliver Guds. Men hermed er også teologien som tænkende praksis ramt.

På samme tid må den engagerede læser anerkende, at læseren og læserens verden står i et forhold til den Gud, som *teksten formidler* igennem denne kritiske negation. Men dette forhold kan udelukkende etableres fra et punkt hinsides dødens afgørende grænse. Her får begrebet "opstandelse" sin betydning hos Barth (og Thurneysen). Ikke som en udvidelse af vores virkelighed, som endnu en ting på vores liste over eksisterende objekter, men som en erkendelse af en omfattende mening og en helhed hinsides vores herredømme.

Det vil så også sige, at Romerbrevets læser – og det er forfatteren til *Der Römerbrief* umiskendeligt klar over – selv står under denne altomfattende dom, for så vidt at vedkommende indlader sig på den praksis, som det er at læse Paulus og tage hans tanker ligeså alvorligt som sine egne (som Barth fint formulerer det i indledningen til kommentaren). Der kan altså ikke være tale om, at Romerbrevets læser nu selv kan begynde at konstruere en positiv teologi. Den radikale praksis undergraver muligheden for at skabe stabile teoretiske konstruktioner på baggrund af læsningen. Kun den universelle, kritiske negation af alle sådanne tiltag står urørt tilbage. I den forstand er der ingen teologi at finde i *Der Römerbrief*.

Treenigheden som styrende begreb

Når man får blik for, hvor kompromisløst der tænkes i *Der Römerbrief*, er det knap så mærkværdigt, at Barth kan bruge en eftermiddag på entusiastisk at forklare Frau Overbeck, at hendes mand var et geni. Det mærkværdige er snarere, at

Barth små ti år senere kan begynde på at skrive 9.000 siders kirkelig dogmatik.

Den korte historie er, at Barth blev klar over, at han med *Der Römerbrief* har brændt det hele ned til grunden. Han var klar over, at den universelle og uophævelige negation, som han har fået blik for i fortællingen om Guds åbenbaring i den korsfæstede, skal finde en form for positiv og bekræftende begrebslig formidling. Udfordringen er at få sat en universel negation på begreb uden at ophæve negativiteten.

Det første skridt på den vej var en erkendelse, som Barth nåede frem til to år senere, i 1924. Da gik det op for ham, at treenigheden som begreb netop er et værktøj til at tale positivt og bekræftende om den måde, hvorpå Gud selv ubetinget sætter normerne for talen om Gud; Det Nye Testaments Gud er den Gud, der hele vejen igennem er herre over Guds åbenbaring; Gud åbenbarer Gud ved Gud selv. Selv den troendes erkendelse af Guds selv-åbenbaring står ikke til den troendes disposition, men er ligeledes udtryk for Guds suverænitet: Faderen, Sønnen – og Helligånden. Herfra var det kun et spørgsmål om tid, før Barth kunne indlede *Die Kirchliche Dogmatik* med en banebrydende læsning af bekendelsen til treenigheden som den dogmatiske prolegomenas *conditio sine qua non*.

En workshop om teologi og krisetid

I oktober 2021 blev der afholdt en international workshop på Det Teologiske Fakultet, der markerede hundredåret for Barths Römerbrief. Workshoppens titel var *European Crisis and Reorientation* –

Karl Barth's Der Römerbrief in the cultural and intellectual context of WWI. Den samlede deltagere fra Sverige, Holland, Estland, England og Danmark. Tanken med workshoppen var både at markere jubilæet for tilblivelsen af *Der Römerbrief* (udgivet i 1922, skrevet i 1921) og at læse Barths tekst som en refleksion over dens intellektuelle kontekst: en samtid i krise både kulturelt og intellektuelt.

Formålet var også at se, hvad Barths tekst kan fortælle os om teologiens rolle i en tid i krise: Hvordan er dette udtrykt i *Der Römerbriefs* retoriske form? Hvordan præsenterer og bruger værket de intellektuelle figurer, som fylder dens værktøjskasse? Hvordan bliver disse figurer belyst gennem tekstens brug af dem? Hvordan tænker vi i dag videre med *Der Römerbrief* som en del af vores værktøjskasse?

På den måde rejste workshoppen implicit spørgsmålet om, hvad teologi er og kan. Hvad kan teologien give os, når teologien selv bliver et spørgsmål og ikke et svar? Netop denne åbenhed viste sig at være en af workshoppens store styrker, idet det åbnede muligheden for en levende interdisciplinær tænkning. Og netop deri understregede den en af de væsentligste styrker ved Karl Barths hundred-årige tekst.

Universitets- teologien anno 2021

– en reportage fra auditoriet

Af stud.theol. Sarah Jane Redmond og stud.theol. Kristoffer Johannes Schmidt-Hansen

Den 15. oktober 2021 inviterede Dekanen og Fagrådet ved Det Teologiske Fakultet til et seminar med titlen: “Universitetsteologien anno 2021: Hvad kan den – hvad skal den?” Kierkegaard auditoriet på Søndre Campus var stuvende fuldt, og tre oplægsholdere samt fire paneldeltagere var inviteret til at debattere emnet. To studerende opsummerer og viderebringer her hovedpointer og synspunkter fra eftermiddagens begivenhed.

Der findes kun én teologi

Lektor Johanne Stubbe T. Kristensen indledte sit oplæg med et kritisk modspørgsmål: Giver det overhovedet mening at tale om *universitetsteologi*? Findes der andre teologier end den teologi, der udgår fra universiteterne? Hun slog derfor fast, at der kun findes én teologi, og da teologi er en videnskab, og videnskab bedrives på universitetet, giver det ikke mening at tale om universitetsteologi, men blot om teologi. Det betyder selvfølgelig ikke, at der kun bedrives teologi på universitetet. For det må netop være en særskilt pointe; at teologien lever *uden for* universitetet,

men er blevet til *i* universitetssammenhænge. Og var den ikke det sidste, ville den ifølge Kristensen ikke være værd at tage med ud uden for universitetet.

Kristensen opremsede herefter nogle hyppige bud på, hvad teologien primært omhandler: religion, kirke, forkyndelse, etik, politik, terapi, kultur, æstetik eller sandhed. Ifølge Kristensen bør enhver ordentlig teologi beskæftige sig med *alle* dimensionerne. Der findes ikke et eneste problem i dag, der ikke er flerdimensionelt og derfor kan og bør undersøges tværfagligt. Ethvert problem er i sidste ende et teologisk problem. Med udgangspunkt i dette postulat – som desværre ikke blev uddybet nærmere – foreslog Kristensen, at alle institutioner og virksomheder, der ønsker at virke kreativt, bør ansætte en teolog.

Kristensen rundede af med et ønske for fremtidens teologi. At denne må have fokus på sammenhængen mellem det dybe teologiske arbejde indadtil og det brede arbejde udadtil. En fremtid hvor både det interne og eksterne samarbejde kan udvikles endnu mere, end tilfældet er i dag.

At blive en teologisk eksistens

Professor emeritus Viggo Mortensen havde to pointer i sit oplæg. Den ene er, at da teologien i dag er trængt, er der behov for øget samarbejde mellem de to teologiske universitets-uddannelsessteder. Den anden er, at målet med det teologiske studium er *at blive en teologisk eksistens*. Dette bør hele tiden holdes for øje.

Mortensen dvælede herefter ved de to universiteters mottoer. KU's, der står skrevet under en ørnefigur, lyder således: "Coelestem adspicit lucem", og betyder: "Den (ørnen) skuer det himmelske lys". AU's lyder: "Solidum petit in profundis", og betyder: "Søger i dybet den faste grund". De to idealer behøver ikke at være modsætninger, men kan tænkes sammen. Teologiens opgave anno 2021 bør være *at styrke åndeligheden ved at gå i dybden og pege på det himmelske lys*.

Mortensen fremhævede flere gange, at målet – altså hvad universitetsteologien skal – er at gøre de studerende til *teologiske eksisterer*. Desværre blev det aldrig klart for nærværende artikels skribenter, hvad Mortensen mente med denne formulering. For hvad vil det sige at være en teologisk eksistens? Til gengæld understregede han, at når verden forandrer sig – f.eks. ved at vores samfund er gået fra at være mono- til multikultur – bør denne forandring og nye situation influere på den teologiske uddannelse og forskning, men hele tiden med det sigte at få skærpet det teologiske anliggende.

Den etiske dimension og teologiens mulighed

Professor emeritus Ove Kaj Pedersen understregede i sit oplæg, at teologien i dag både har en vigtig rolle at spille i samfun-

det og en god mulighed for at gøre det. Teologerne bør træde tydeligere frem i den offentlige samtale. For der er ifølge Pedersen et udtalt behov for en modvægt til den kynisme og rationalisme, som blandt andet politologer og økonomer har fremmet i vores samfund gennem deres videnskabelige, empiristiske og utilitaristiske fremgangsmåde.

Pedersen betonedede, at der er åndelige værdier i bunden af vores samfund, og at disse særligt bryder frem, når samfundet rammes af en krise. Og når en krise som coronakrisen opstår, bliver vi mindet om, at der i bunden af vort samfund ligger en hel række værdier, som vi til hverdag tager for givet.

Før coronakrisen ramte, var der en art etisk klangbund i befolkningen. Det viser, at det etiske, religiøse og teologiske ligger neden under samfundets overflade og er en – om end ofte skjult, så til gengæld stor – del af vores selv- og samfundsforståelse. Der er en intuitiv etisk væren, der mobiliseres i krisetider. Samtidig er der i samfundet som helhed en alt for begrænset viden om etik og dannelse til at besvare de etiske spørgsmål. Det er en stor udfordring. For i takt med at samfundet bliver mere komplekst, og prioritetspolitikken har ændret vores samfund, opstår der konstant etiske øjeblikke og dilemmaer for alle samfundets individer. De etiske øjeblikke er så at sige blevet hverdagsøjeblikke for os alle sammen.

Det er her, at teologien og teologer ifølge Pedersen har en vigtig rolle at spille. Coronakrisen er en historisk mulighed, da de etiske dilemmaer har stået i kø hos den enkelte borger såvel som hos politikere, embedsværk og samfundets organisationer og institutioner. Teologer

besidder en viden og kundskab, som kan kvalificere vores omgang med de etiske spørgsmål. Derfor er det afgørende, at de igen forsøger at præge den offentlige debat og samtale.

Oversættelse, omsættelse og formidling

Efter kaffepausen indledte tidligere generalsekretær i Bibelselskabet Birgitte Stoklund Larsen de korte oplæg fra pannedeltagerne. Hun proklamerede, at *vi har brug for universitetsteologien for at tænke langsomt – så den ikke i praksis opløser sig i aktiviteter*. Herefter præsenterede Larsen tre hovedpointer:

1. Den internationale forskning er ikke et problem i sig selv. Problemet er, at internationale forskere ikke blander sig i samfundsdebatten eller optræder i medierne. De har ingen synlighed uden for universitetets mure.

2. Der skal finde en udveksling sted mellem universitet og samfund. Her ser Larsen, at universitetsteologien gavner teologien uden for universitetets mure i kirken og i samfundet generelt gennem foredrag, kronikker og udvalgsposter – alt det, der måske ikke tæller på universitetet, men som gavner os alle.

3. Oversættelse er en teologisk grunddisciplin, der omhandler både oversættelse, omsættelse og formidling. Her krydser spørgsmålet om international forskning – for hvis vi kun formidler teologi på sprog, vi ikke er hjemme i, så går der noget tabt. Derfor udtrykte Larsen en bekymring for, om der i fremtiden vil være kvalificerede danske bibeloversættere.

Lignelsen om prædikanten og universitetsteologen

Lektor Frederik Poulsen introducerede sit oplæg med et retorisk spørgsmål: *Mangler teologien synlighed i debatten og den bredere offentlighed?* – JA! Men hvad kan universitetsteologien så, hvis den ikke kan bryde igennem mediemuren? Poulsen svarede herpå med en lignelse lånt af professor Manfred Oeming:

“Søndag morgen går præsten op på prædikestolen, slår op i Bibelen, ser ud over menigheden og siger: I dag vil jeg forkynde jer en stor glæde! Universitetsteologen derimod går hen i auditoriet, slår op i Bibelen, ser ud over studenterne og siger: I dag vil jeg forkynde jer et stort problem!”

Lignelsen siger noget væsentligt om forholdet mellem teologien i samfundet og teologien på universitetet. De har med hinanden at gøre, men er samtidig forskellige – præstens opgave er at formidle et glædeligt budskab, universitetsteologens opgave er at gå kritisk bag om budskabet og undersøge det i fortid og nutid.

Poulsen sluttede med at slå fast, at universitetsteologien står for en kritisk, problemorienteret undersøgelse af Bibelen. Det er afgørende, at præster har en teologisk universitetsuddannelse med i bagagen, før de prædiker. Og det er en rolle, der er langt vigtigere end flygtig synlighed i debatten og avisspalterne.

Tænke vidskab og tænke dialektisk

Leder af Grundtvig-Akademiet Ingrid Ank berettede om, hvad hun oplever som en enorm efterspørgsel på teologisk tænk-

ning. Problemet med denne efterspørgsel – for der er et problem – er mængden af reelle jobs. Der er ikke overensstemmelse mellem efterspørgsel og de midler, der er til stillinger for teologer – ud over præstestillinger naturligtvis. Derfor er det vigtigt at definere, hvad det er, en teolog kan. Det gav Ank et bud på:

En teolog kan tænke i *sammenhænge* og tænke videnskab, som det Grundtvig kaldte *vidskab* – tænke i helheder og dermed nuanceret om mennesket. Derudover kan teologer tænke *dialektisk*, dvs. *holde to sandheder op imod hinanden og forholde sig til disse modstillinger, men ikke nødvendigvis gå fra dem*.

Ydermere så Ank et behov for en kamp for det etiske og en teologisk tænkning, der udvandes i samfundet for tiden. Det ser hun lige nu på læreruddannelsen, hvor nogle ønsker at få Grundtvig og Løgstrup ud – og dermed skubbe dem ud, der kan tænke dialektisk og i helheder.

Og så er det vigtigt at holde niveauet: *Det er i folkelighedens interesse, at teologien holder et tårnhøjt niveau* – både for teologiens, for kirkens og for samfundets skyld.

At undre sig såre

Professor Niels Henrik Gregersen pointerede, at *universitetsteologiens opgave anno 2021 er den samme, som den altid har været; at lytte, at læse, at undre sig såre – at tænke over noget, som allerede eksisterer og er derude*. Og det, der allerede er derude, beskriver Gregersen som tre størrelser: For det første er det *teologiske tekster*. For det andet drejer det sig også om det, Gregersen kalder *repræ-*

sentative former for en levet kristendom (f.eks. kirken). Og for det tredje drejer teologi sig om det at være menneske – at leve i et overskud og en tilværelse, som er fuld af krav og dilemmaer.

Ifølge Gregersen er teologiens konstruktive opgave at *udfolde det, som sagen drejer sig om – for kristendommen: tro, håb og kærlighed*. Her er formidlingsevnen afgørende. I den forbindelse fremhævede Gregersen, at ens teologi ikke kun bliver testet, når man skriver et debatindlæg, men den bliver særligt afprøvet i undervisningen. Derfor betonedes han vigtigheden af ikke kun forskningsbaseret undervisning, men også undervisningsbaseret forskning – en forskning der netop i sig selv er i stand til at lytte og undre sig såre.

Til slut påpegede Gregersen vigtigheden af, at teologien tager et opgør med primitiviseringer af forståelsen af tro, håb og kærlighed. Det er begreber, der allerede eksisterer, men som har brug for at blive tænkt og reflekteret over, har brug for formidling og reformulering.

Nye spørgsmål melder sig

Pludseligt var tiden gået, og de to teologiske studenter sad tilbage med flere spørgsmål, end de kom med. En diskussion om, hvad teologien kan og skal, bliver man ikke lige færdig med. Heldigvis. Flere af dagens synspunkter kunne dog trænge til præcisering og uddybning. Det havde dertil været godt, hvis der havde været mere tid til at inddrage auditoriet. Med andre ord kalder dette seminar på en opfølgning i det kommende år.

Min forfader var en syrisk flygtning: Migration som bibelteologisk tema

Af lektor, dr.theol., ph.d. Frederik Poulsen

Det Gamle Testamente er fuld af ord om Gud og os. I Femte Mosebog kan man læse en kort og koncentreret fremstilling. En bekendelse. Der er tale om et udsagn, som skal fremsiges, når man som tak bringer en lille gave af årets høst til templet.

Udsagnet i 5 Mos 26,5-10 giver et rids af hovedpunkterne i Israels historie. Om stamfædrene, slaveriet i Egypten, udfrielsen og indtagelsen af det forjættede land Kana'an. Det siger noget om Gud som herre over historien. Og om hans folks forhistorie.

Bekendelsen begynder med ordene: "En omflakkende aramæer var min fader; med få folk drog han ned til Egypten, hvor han boede som fremmed, og dér blev han til et stort, mægtigt og talrigt folk". Den omflakkende aramæer må være patriarken Jakob, der også kaldes for Israel. Han levede et flygtigt liv og endte i Egypten, hvor hans slægt ifølge fortællingen blev til et helt folk.

Aramæere er i denne sammenhæng de mennesker, der lever i Aram, svarende til Syrien i dag. Går vi lidt tættere på den hebraiske tekst, kan den første sætning faktisk oversættes således: "Min forfader var en syrisk flygtning!" Migration hører

altså med til tilblivelsen af det bibelske Israel. Det er et udgangspunkt for hele den store historie.

Ny lektor i Det Gamle Testamente

Migration i Bibelen er et af de emner, der optager mig, og som jeg vil arbejde med i de kommende år. Nu som lektor i Det Gamle Testamente, som jeg har været siden 1. august 2021. Min tilknytning er dog ikke ny, for de sidste snart tyve år har jeg haft min daglige gang på fakultetet, først som studerende og siden som bibelforsker i forskellige tidsbegrænsede stillinger.

Det Gamle Testamente rummer det hele: kilder til oldtidens store civilisationer, fascinerende fortællinger og udfordrende udsagn om Gud og os. For mig er det teologiens kilde. Som lektor i faget ser jeg frem til at nærstudere denne tekstsamling ud i alle hjørner – og at diskutere teksterne og deres budskab med studerende, præster og andre interesserede.

Hvordan vi skal forstå Bibelens tale om Gud og mennesker i dag, er drivkraften i mit arbejde. Det gælder både spørgsmål om teksternes tilblivelse og funktion i antikken – og spørgsmål om deres betydning som helligtekster i dag.

Min faglige interesse omfatter især Det Gamle Testaments plads i kristen teologi og fortolkningshistorie, de gammeltestamentlige profeter og senest eksil og migration i Bibelen.

Min doktordisputats fra 2019 undersøger eksil i Esajas' Bog, og for tiden er jeg dybt beskæftiget med bibelhistorier om at leve i det fremmede. Det gælder fortællingerne om Josef og hans brødre i Egypten, den jødiske dronning Ester ved det persiske hof og drømmetyderen Daniel i Babylon. Det er *også* fortællinger om kulturmøder i antikken, der udfordrer og sætter spørgsmålstegn ved identitet, etnicitet og religion.

Migration i Bibelen

Det er ikke kun bibelforskere, som har fået øjnene op for migration som et teologisk tema. Rundt i verden fremkommer der i disse år et væld af undersøgelser og refleksioner, der søger at beskrive og bestemme kirkens plads og opgave i en verden præget af migration. Der er ingen tvivl om, at den politiske situation – syriske flygtninge på danske motorveje eller ved den hviderussiske grænse til Polen – er med til at sætte dette emne på dagsordenen.

En kritisk, videnskabelig beskæftigelse med dette tema er dog hverken søgt eller sensationsdrevet. At mennesker er i bevægelse, er et urgammelt fænomen. Det er både et litterært tema i store dele af Bibelen og en historisk virkelighed, som har påvirket tilblivelsen af de bibelske tekster. Tidligere generationer af forskere kaldte bare fænomenet noget andet: nomadetilværelse, folkeforflytninger, eksil.

I oldtiden var det almindeligt, at mennesker flyttede sig. For at drage i krig, for

at handle, for at formidle kontakt mellem forskellige riger eller for at flygte fra efterfølgelse, undertrykkelse og død.

Denne virkelighed har også omsluttet de mennesker, der skrev de gammeltestamentlige tekster. Deres erfaringer af tab, bortførelse og livet i det fremmede har haft indflydelse på de litterære gengivelser, vi finder i Det Gamle Testamente. For eksempel i forbindelse med den traumatiske ødelæggelse af Jerusalem for godt 2.600 år siden og spredningen af jøder ud over hele Mellemøsten.

Fortællinger om at flytte sig

Et skærpet fokus på migration sætter velkendte fortællinger i et andet lys og gør os i stand til på ny at se elementer og sammenhænge i teksterne, som altid har været der. Hele vejen igennem Bibelen møder vi en række menneskeskæbner, der må flytte sig af den ene eller anden årsag, og tydingen af Guds rolle i deres liv.

Mennesker får et kald fra Gud, der får dem til at bryde op. Kaldelsen af Abraham med løfte om land og folk sætter hele fortællingen om patriarkerne og gudsfolket Israel i gang. Efter et himmelsk kald forlader profeten Amos sit landbrug for at gå til naboriget mod nord og forkynde dom og undergang. Siden sender Jesus sine disciple ud i regionen for at bringe budskabet om ham ud til hele verden. Missionærer, herunder Paulus, er også migranter.

Sult får mennesker til at flytte sig igen og igen. Abraham og Sara søger ned til Egypten på grund af hungersnød. Isak og Rebekka rejser af samme årsag til Gerar. No'omi og hendes mand Elimelek migrerer i åbningen af Ruths Bog fra Betlehem til det forhadte naboland Moab på grund

af mangel på mad. Endelig tvinger en verdensomspændende sultkatastrofe – de syv magre år – Jakobs sønner til at rejse til Egypten for at købe korn hos deres bror Josef. Klimaflygtninge ville vi kalde dem i dag.

Forfølgelse og undertrykkelse

Politisk konflikt og personlig forfølgelse bringer også mennesker på flugt for at søge beskyttelse i det fremmede. Kong David søger i konflikten med Saul asyl i fjendelandet Moab. Jeroboam, Nordrigets første konge, lever en periode i eksil i Egypten. Profeten Elias skjuler sig fra den onde kong Akab i byen Sarepta ved Sidon på den fönikiske kyststrækning. Mange af Jerusalems indbyggere flygter med profeten Jeremias til Egypten af frygt for fremtørende babylonere. Et halvt årtusind senere flygter Josef og Maria med det nyfødte Jesusbarn også derned for at undslippe kong Herodes' barnemord.

I en større skala fortælles der om flygtningestrømme i kølvandet på assyrernes angreb på Nordriget i 700-tallet f.Kr. Og videre om folkeforflytninger efter babylonernes erobring af Jerusalem i begyndelsen af 500-tallet. Kongefamilien, overklassen og specialiserede håndværkere føres bort til Babylon i det moderne Irak. På trods af alle uhyrlighederne går livet videre.

I det fremmede

En række fortællinger beretter om tilværelsen i det fremmede og om at undslippe denne virkelighed. Moses og israelitternes udfrielse fra Egypten er en storstilet beretning om at slippe bort fra udnyttelse og undertrykkelse – og om den uvise

tilværelse som flygtninge i Sinajs ørken.

Der er også fortællinger om livet hjemme, når udefrakommende som moabitten Ruth pludselig dukker op og vil være som "en af os". Løbende instruerer Mosebøgerne læseren i, hvordan man skal behandle tilrejsende, flygtninge og fremmede. Begrundelsen bygger flere steder på folkets egne oplevelser: "Den fremmede må du ikke udnytte eller undertrykke. I var jo selv fremmede i Egypten" (2 Mos 22,20).

Endelig handler flere tekster om at undslippe Gud. Den skyldbetyngede Kain ser ingen muligheder for at blive fri fra sin skæbne; altid vil han være en omflakkende fredløs, på flugt fra Gud og mennesker. Profeten Jonas prøver også på det umulige: at løbe væk og skjule sig fra Himlens Herre. Og den store Salme 139 udtrykker lige dele frygt og fascination over mødet med en Gud, som kender til alt, hvad man foretager sig – og som man derfor aldrig kan flygte fra.

Historierne om Abraham, Isak og Jakob indbyder i særlig grad til en dybere undersøgelse. Det er en familie af nomader, der er i konstant bevægelse. Frem og tilbage. Der er en 'uro' i disse figurer; deres bosættelse rundt omkring er altid midlertidig. Lad os derfor vende tilbage til patriarken Jakob – ham der senere i Det Gamle Testamente huskes som en "syrisk flygtning".

Migranten Jakob

Beretningerne om Jakob i Første Mosebog er blandt de bedste i Bibelen. Der er en dobbelthed i portrættet af ham. Han er på samme tid enkeltindividet, der bestræber sine nærmeste og *halter* gennem tilværelsen, og så stamfaderen, der bliver

grundstammen for Guds eget folk. Hans liv er præget af kontraster. Han vokser op i familiens trygge ramme – i teltet – men forviklinger med storebror Esau leder til et liv i bevægelse. Nordpå mod Syrien, tilbage igen, for til slut at ende sine dage i Egypten.

Casey Strine fra universitetet i Sheffield forsker i litteratur og kultur i oldtidens Mellemøsten. Han har for nyligt præsenteret den spændende idé, at historien om Jakob kan læses som stadier i en flygtnings liv:

Først flugten. Jakob er migranten, der mod sin vilje må flygte fra Esaus hævn, det vil sige fra forfølgelse og død. Han må væk og kan ikke vende hjem – eller er i hvert fald bange for at gøre det. I første omgang er det hans mor Rebekka – en fra hans nære netværk – som sørger for, at han slipper afsted derfra og søger om midlertidig beskyttelse hos sin morbror Laban. Den berømte drøm i Betel om himmelstigen og Guds løfte om omsorg vokser ud af ængstelsen for at skulle migrere til et fremmed område. Interessant nok vil Jakob kun anerkende Gud som sin Herre, hvis han bliver beskyttet på rejsen og vender hjem i god behold.

Så asylt. Hos morbror Laban bliver Jakob budt velkommen; han er jo familie. Hans beskyttelse fra Esaus blodtørst er midlertidig, men ender med at vare i tyve år. Selvom Laban og Jakob er i familie, er forholdet mellem dem ikke ligeværdigt. Så længe Jakob er afhængig af Labans velvilje, er han i dennes magt. Laban drager dermed fordel af Jakobs flygtningestatus. Som når han efter bedraget på bryllupsnatten ikke efterlader Jakob andre muligheder end at blive og arbejde videre. Jakobs talent for at lyve

og bedrage – nogle gange flygtningens eneste handlemuligheder – er i sidste ende det, der hjælper ham væk fra Laban igen.

Til slut hjemkomsten. Efter tyve år i det fremmede vender Jakob hjem igen. Han er panisk angst for at skulle vende tilbage. Måske er 'hjem' ikke, som han huskede det. Måske vil han ikke blive taget godt imod. Brydekampen med det mystiske gud-menneske ved vadedstedet over Jabbok-floden iscenesætter hjemkomsten som en modstand, der skal overvindes. Og selvom Jakob bagefter forsones med storebror Esau, undres man som læser over, hvor oprigtig eller holdbar denne forsoning egentlig er. Er livet 'hjemme' overhovedet muligt igen efter så mange år på afstand?

Efter en årrække i Kana'an ender Jakob med at rejse afsted igen med sin store familie. Ned til landet ved Nilen, ned til Josef. Jakob dør som nævnt i Egypten, men bliver begravet blandt sine forfædre hjemme i Kana'an.

Et dobbelt perspektiv

Opmærksomheden på migration i Bibelen behøver hverken at være poppet eller politiserende. Den vokser naturligt ud af tekstsamlingen selv, dens fortællinger og historiske baggrund. Perspektiver fra moderne migrationsforskning er mest frugtbare, når de gør os bedre til at forstå og opdage oversete sammenhænge i de gamle tekster. Men pilen kan også vendes rundt. Studiet af Bibelen kan nemlig også gøre os klogere på forhold i vores egen tid. I en verden præget af migration.

Skammens sjælesorg

Af adjunkt, ph.d. Mikkel Gabriel Christoffersen

Fra den 1. oktober 2021 er jeg blevet ansat som adjunkt i Praktisk Teologi med sjælesorg som mit forskningsfokus, mere specifikt sjælesorg og skam.

Faget Praktisk Teologi beskæftiger sig her på fakultetet med de praksis- og organisationsformer, der findes i kirke og kristendom. Eksempler på “praksisformer” er diakoni, liturgi og sjælesorg, mens vi under “organisationsformerne” forstår eksempelvis kirkens forhold til staten, retten og medierne. Den praktiske teologi belyser dette genstandsfelt med en teori-dannelse, der udvikles i tæt dialog med de øvrige teologiske fag. Hvert praksis-område har nemlig sit bibelske grundlag, sine historiske forudsætninger og sine systematiske problemstillinger. Således kan den sjælesørgelige samtale inddrage bibelske billeder, religionsfilosofiske betragtninger og dogmatiske tankemønstre, og den udspiller sig i et forventningsrum med en særlig historie.

Samtidig profilerer den praktiske teologi sig i det teologiske fagfelt ved systematisk at indarbejde indsigter fra forskellige praksisvidenskaber. For sjælesorgens vedkommende er den primære dialogpartner psykologien, men også kommunikationsteori og forskellige livs-

verdensfilosofier er væsentlige. De empiriske videnskaber spiller en væsentlig rolle som leverandører af undersøgelsesmetoder. Særligt de kvalitative empiriske metoder er afgørende, fordi sjælesorg finder sted i et flygtigt nærvær mellem to mennesker eller i en gruppe. Dog kan man også tale om en slags skrevet sjælesorg i opbyggelige taler og bøger, f.eks. Johannes Møllehaves *Til trøst*.

Dansk forskning i sjælesorg

Forløberen for kirkens nutidige sjælesorgspraksis er i et historisk perspektiv skriftemålet. I løbet af det 19. århundrede gik skriftemålet imidlertid af mode, og særligt den dialektiske teologi i det 20. århundrede fokuserede mere på prædiken som kirkens primære kommunikationsform, alt imens de missionske og de liberalteologiske retninger arbejdede med mission, diakoni og børne- og ungdomsarbejde både i folkekirken og i de frie kirkelige organisationer.

Først i midten af 1980'erne begyndte teologistuderende at efterspørge undervisning i sjælesorg, som det er grundigt bevidnet i en nyligt udgivet antologi om dansk sjælesorg, *Sjælesorg i bevægelse* (2021). Siden da har ikke mindst den

norske teolog Tor Johan Grevbo spillet en central rolle som underviser og vejleder under talrige ophold i Danmark og som forsker. Det gælder især de to værker *Sjælesorgens vei* (2006) og *Sjælesorg i teori og praksis* (2018), som i omfang og dybde næppe vil blive overgået i Norden de næste mange år.

Mens undervisning og vejledning i sjælesorg på Folkekirkenes Uddannelses- og Videnscenter og på de teologiske universitetsuddannelser har ligget på et højt niveau i flere år, er der en tydelig opblomstring i dansk forskning i sjælesorg. *Kritisk forum for praktisk teologi* har historisk set været den store drivkraft bag udgivelsen af sjælesorgslitteratur på dansk (se numrene 3, 10, 26, 47, 62, 70, 133, 139, 151 samt enkeltstående artikler). Eberhard Harbsmeiers behandling af emnet i *Praktisk teologi* fra 1995 er stadig en udmærket indføring, mens Kjeld Holms, Troels Nøragers, Bent Falks, Preben Koks og Leif Andersens bøger på hver deres måder har været toneangivende.

Men sjælesorgsforskningen i Danmark har for alvor fået momentum med Christine Tind Johannessens arbejde under inspiration fra nyere udviklinger inden for amerikansk sjælesorg, et arbejde, der foreløbigt er kulmineret i antologien *Den mangefoldede tro* (2019). Og så fungerer antologien *Sjælesorg i bevægelse* som et grundigt og perspektivrigt vejkort for dansk sjælesorg. Den gør det nemmere at finde rundt i landskabet for en som mig, der blev født samme år, som Tor Johan Grevbo besøgte Danmark første gang.

Skam og sjælesorg

Mit bidrag til forskningen i sjælesorg er et intensiveret fokus på sjælesorgens omgang med skammen. Baggrunden for dette fokus er mine seneste to års forskning i emnet skam og teologi i regi af det Carlsberg-finansierede projekt *Ambiguities of Shame*, som jeg har præsenteret tidligere i disse spalter (se TEOL-information nr. 60, 2019). Baggrunden for dette projekt var ikke mindst den teologi om skam, som sjælesorgsteologer har udviklet siden 1980'erne.

Denne sjælesorgsteologi har jeg indtil nu behandlet *systematisk-teologisk*, ikke mindst ved at indarbejde en distinktion mellem “skam”, “skamfuldhed” og “skamløshed”, som Christian Hjortkjær var den første til at foreslå i sin ph.d.-afhandling *Utilstrækkeligt enestående* (2016), og som vi siden har raffineret sammen i en artikel i *Kerygma und Dogma*. Med udgangspunkt i denne skelnen vil jeg nu diskutere og udvikle sjælesorgsteologien *praktisk-teologisk* ved at undersøge, hvordan sjælesørgere kan håndtere skammen i sjælesorgssamtalen.

Skam og skamfuldhed

Fænomenologisk betragtet er *skam* først og fremmest en affekt, som er kendetegnet ved en stærk kropslighed. Det kan være som en rødmen på hals, hoved og ører, men også som et vigende blik. Denne affekt kan komme over et menneske ved de forskelligste lejligheder, også i sjælesorgssituationen, når den hjælpsøgende samtalepartner – konfidenten – vover sig frem med en hemmelighed, men ikke bliver tilstrækkeligt rummet. Skammen fungerer her som en advarsel om, at forholdet er i krise.

Hvor skammen som affekt er kortvarig og synlig, findes der også en skam, som er langvarig, og som kan skjules. Den skam kan bedst kaldes *skamfuldhed*. Det er netop skamfuldheden, som sjælesorgsteologien har reflekteret mest over og anvist måder at håndtere på. I sit bidrag til *Sjælesorg i bevægelse* har lederen af projektet "Sjælesorg på nettet", Pernille Hornum, fremhævet potentialet i den anonyme og digitale form for sjælesorg til at kalde konfidentens skamfuldhed frem. Den eksistensteologisk arbejdende Hanne Pahuus giver i sin artikel et konkret eksempel på en samtale, hvor skamfuldheden kommer til udtryk hos konfidenten på to distinkte måder. Hun viser, hvordan sjælesørgeren kan imødegå skamfuldheden dels med normkritik, dels med en af-tabuiserende humor. Således er Hornum og Pahuus to interessante eksempler på den voksende litteratur om sjælesorgens måder at omgås med skamfuldheden.

Distinktionen mellem skam som affekt og som skamfuldhed er delvist indeholdt i Else-Britt Kjellqvists maleriske beskrivelse af den røde og den hvide skam, som ofte noteres i sjælesorgsteologien, f.eks. i Grevbos *Sjælesorgens teori og praksis*. Men sjælesorgsteologen koncentrerer sig for ofte kun om den hvide skamfuldhed, således også Grevbo (selvom han i *Sjælesorg i teori og praksis* dog omtaler en "sund skam", der melder sig i ærefrygten for Gud). Det overvejes for sjældent, hvad sjælesørgeren kan gøre med den røde advarselsskam, når den faktisk optræder. Det overvejes heller ikke, hvad sjælesørgeren kan gøre i fraværet af denne skam, altså hvor sjælesørgeren oplever, at skammen klart og tydeligt burde have foreligget.

Skam og skamløshed

For det er ikke kun skam som skamfuldhed, der kan ødelægge menneskers liv. Det kan også fraværet af skam. Det er ligefrem godt at have skam i livet som værn mod *skamløshed*. Men hvad kan sjælesørgeren gøre i samtalen med et menneske, der mangler skam i livet, altså når konfidenten opfører sig skamløst? Skamløshed er udtryk for en handling eller tænkemåde, som klart og tydeligt tilsidesætter eller overskrider nogle fælles etiske grænser uden sans for blufærdighed og værdighed.

Om sjælesørgeren vurderer, at dette er tilfældet, afhænger også af etisk ståsted. Ikke mindst derfor advares sjælesørgeren ofte mod bastante værdiudmeldinger. Andre grunde til denne anbefaling er, at klare udmeldinger om sjælesørgerens normer kan ødelægge den stemning af tillid, accept og agtelse, som er væsentlig for samtalen. Endelig skal sjælesørgeren ikke tage ansvar for konfidentens værdier, for det er jo konfidenten, der skal leve sit eget liv, ikke sjælesørgeren. Men sjælesørgeren kan opleve, at en etisk tankeløshed eller ligefrem en etisk forråelse hos konfidenten udgør en så væsentlig del af konfidentens lidelse, at den ikke kan forbigås. Så hvordan kan sjælesørgeren håndtere samtalen med et mennesket hæmmet af skamløshed og med hvilken risiko?

Inspiration hos Kierkegaard

Det teoretiske grundlag for denne forskningsidé er altså distinktionen mellem skam, skamløshed og skamfuldhed. Denne skelnen er påvirket systematisk af Kierkegaards analyse af menneskets *fortvivelse*. Hvordan det

hænger sammen, kan jeg vise kort ved at sammenligne skammen med *sorgen*.

I *Kjerlighedens Gjerninger* (1847) understreger Kierkegaard nemlig, at sorgen er vigtig; det er fortvivlelsen, der er problematisk. Sorgen er i sig selv udtryk for kærlighed, for man sørger over tabet af dem, man elsker. Derfor er sorgen påkrævet af kærlighedsbuddet. For så vidt som mennesket er bestemt til kærlighed, er det også bestemt til sorg. Sorgen kan imidlertid også give anledning til fortvivlelse.

Fortvivlelsen findes i to prægnante former, som Kierkegaard udfolder det i *Sygdommen til Døden* (1849). Når sorgen opsluger et menneske, så man mister lysten til at leve, er det den første fortvivlelse, svaghedens, der kommer til udtryk. Den anden fortvivlelse, styrkens, finder sted, når man forhærder sig mod kærligheden, fordi den gør ondt. Så må sorgen ingenting fylde. Hvor sorgen altså bevarer et menneske i kærligheden, bliver kærligheden forvansket i de to former for fortvivlelse.

Denne beskrivelse gør det muligt at undersøge, om ikke også fortvivlelsen er det egentligt problematiske, når det

gælder *skammen*. Skammen, kunne man sige, er i sig selv udtryk for kærlighed, men også for krise, fordi skammen forudsætter, at mennesker er bestemt til at være forbundet med hinanden i kærlighed, en levende og kraftfuld kærlighed, der indimellem giver knubs. Med henblik på kærligheden må man kunne se sig selv udefra og i et kritisk lys, ikke bare ens handlinger, men også ens værdier og identitet. Med henblik på kærligheden må man også kunne se på den andens og de andres handlinger, værdier og identitet, for så vidt som skammen indimellem egentlig hører hjemme hos den anden og de andre.

Skammen kan ligesom sorgen også give anledning til fortvivlelse. I svaghedens fortvivlelse bliver skam til skamfuldhed, hvor man *ikke* vil være sig selv, men helst være en anden. Og i styrkens form bliver skam til skamløshed, hvor man fortvivlet gerne vil være sig selv uden at skulle forholde sig til den anden.

Ud fra dette teoretiske grundlag vil jeg arbejde videre med praktisk-teologisk forskning i sjælesorg og skam de næste tre år.

Kierkegaard under frihedens fortegn

Et ph.d.-projekt om personlig tilegnelse og kunstnerisk form

Af ph.d.-studerende, cand.theol. Anders Rendtorff Klitgaard

Enhver læser må selv præstere noget for at tilegne sig et værk. Det er en grundtanke i moderne litteraturteori, men gælder også tilegnelsen af det kristne budskab. Hvordan dette krav kommer til udtryk i forhold til læseren af Kierkegaard, søger mit ph.d.-projekt at afdække.

Manglende frihed, manglende liv

Motivationen for mit arbejde er en utilfredshed med en manglende frihed i omgangen med Kierkegaard. Det handler ikke om retten til en privat mening – det er ikke, fordi jeg ønsker at plædere for en subjektivismen med henvisning til Kierkegaard som subjektivitetens tænker. Hvis en faglig diskussion skal have nogen mening, må den naturligvis handle om en *sag*; og sagen er her Kierkegaard, mere præcist det spørgsmål: Hvordan skal vi recipere Kierkegaard?

Det kan undre, at det er kommet hertil, når sagen angår en tænkning, som finder både sandheden og usandheden i subjektiviteten (*Søren Kierkegaards Skrifter* [SKS] 7, 186-191). Man skulle have forventet det modsatte: en overdreven subjektivismen. Jeg gætter på, at det nok

skyldes Kierkegaards kompleksitet. Det er vanskeligt nok blot at få hold på ”Kierkegaard” – det multifacetterede objekt – og så må det vente lidt med *det, som det i virkeligheden handler om*. Men faren er, at det så kommer til at gå, som det gik den arme Ludvig From, cand.theol. og procrastinator, som søgte Guds rige, ikke først, men til sidst – ”[det] Sidste tilsidst kommer i den Grad tilsidst, at det slet ikke kommer” (SKS 13, 292). Det vil sige, i den situation hvor interessen udelukkende samler sig om *katalysatoren*, kommer den proces aldrig i gang, som dette hjælperedskab – Kierkegaards værk – er sat i verden for at forløse.

Hvilken Kierkegaard ser jeg så selv for mig? Jeg ser en Kierkegaard, som i hovedsagen er i pagt med den fremstilling, han giver af sig selv. Altså, en forfatter som har sat sig for at ”bedrage” sin læser ind i det sande, som er kristendommen. Dermed kan jeg give min utilfredshed den alternative formulering, at jeg i receptionen af Kierkegaard savner at se en manifestation af den frihed, som kristendommen giver løfte om. Hvis Kierkegaard er en indgangsport til kristen-

dommen, må receptionen kunne *vis* det – og ikke blot *hævde* det. Receptionen må kunne vise, *hvorledes* han er det, ikke blot hævde *at* han er det.

Hvordan kan det gøres? Jeg mener, at læseren må på banen. Som Kierkegaard har investeret sig selv i sit eget værk, bør læseren på sin side investere sig selv i sin egen fortolkning. Sker det ikke allerede, vil man indvende. Det gør det nok, men det bliver ikke tematiseret som en integreret del af fortolkningen. Hvad jeg efterlyser, er ikke personlige beretninger om at finde Gud gennem Kierkegaard, da det er subjektivism. Hvad jeg søger, er en fremvisning af den nødvendighed, med hvilken læserens investering i sin egen fortolkning vokser ud af Kierkegaards værk som et objektivt krav. Det må kunne vises, *hvorledes* der fra værket som objekt udgår en fordring til læserens subjektivitet, og *hvorledes* denne fordring omsættes i læseren. Det er dette sidste led, som jeg synes mangler i sekundærlitteraturen.

Kierkegaard under frihedens fortegn

En ledestjerne for den type af fortolkning, som ph.d.-projektet søger, er at finde i Kierkegaards note om Guds almagt som betingelse for menneskets frihed: ”Det Høieste der overhovedet kan gøres for et Væsen, højere end Alt hvad En kan gjøre det til er at gjøre det frit. Netop dertil hører Almagt for at kunne gjøre det. [...] Derfor er det eet Msk. ikke ganske kan gjøre et andet frit, fordi Den der har Magten selv er fangen i at have den, og derfor bestandigt dog faaer et forkeert Forhold til den han vil frigjøre” (SKS 20, 57-58).

Noten lader sig udlægge hermeneutisk, således: Der er grænser for, hvad en forfatter kan gøre for sin læser i henhold til at overbringe det højeste gode, som er det kristne budskab. ”Den indirekte meddelelse” er denne formidlings nødvendige, men utilstrækkelige betingelse. Den indirekte meddelelse er kun en ramme. En ramme som må udfyldes af ”Tilegnelsens Selvvirksomhed”, som er det arbejde, som læseren selv må præstere.

Tekstens indhold, form – og læser

Mit projekt går altså ud på at læse Kierkegaard i henhold til kategorien ”hiin Enkelte”, så ”Tilegnelsens Selvvirksomhed” *med nødvendighed* opstår i læseren *som en mulighed*. Her interesserer jeg mig i særdeleshed for den repræsentation af Kristus, som vi finder i *Indøvelse i Christendom* (1850), idet denne tekst formidles både som et *indhold*, en talen, og som en *form*, en *gøren*. Den performative tekst påvirker sin læser gennem en enhed af ord og gerning. Teksten fordobler sagforholdet, idet den performativt mimer det historiske anstød og Kristi paradoksalitet. Det vil sige, at formen fordobler indholdet.

Hertil kommer så tekstens fordobling i læseren under dennes tilegnelse. Inden for rammerne af værket selv er der tale om en fordobling. Men idet læseren (receptionsleddet) medtænkes, kompliceres sagen yderligere – man fristes til at kalde fænomenet en fortripling (tredobling). Fordobling eller fortripling er muligvis to udtryk for et og samme grundlæggende fænomen. Tænk her på en sten, som kastes i søen og giver anledning til ringe i vandet – om der dannes tyve eller tredive ringe, er ligegyldigt, for så vidt angår fæ-

nomenet. Antallet af gentagelser, to eller tre (inklusive originalen), kommer an på ens erkendelsesteori.

Bekender man sig til en subjektiv idealisme, som hos den britiske empirist George Berkeley, ifølge hvilken "at være er at blive opfattet" (*esse est percipi*), så er der slet ikke nogen tekst uden et læsende subjekt, hvorfor man her må tælle tekstens performative fordobling af sin egen udsigelse inden for rammerne af læserens bevidsthed. Her gælder derfor blot en fordobling. Som erkendelsesteoretiker indtager Berkeley en ekstrem position, som i sidste ende er uholdbar. Hans tankegang er dog illustrativ for det tekstbegreb, ifølge hvilket læsning går ud på at afkode "døde" bogstaver. Læsningens liv alene kommer fra læserens bevidsthed, som projiceres over på teksten. Inden for rammerne af *det bogstavelige* er dette sandt.

Lad os i stedet betragte sagen fra *læsningens praksis*. Her gælder det, at det er en dårlig læser, som ikke formår at sondre mellem sig selv og teksten som objekt. Den gode læser vil derimod formå at registrere, at der i tekstobjektet synes at være et eget indre liv på spil – i det mindste *billedligt talt*. Således betragtet forekommer der at være en sælsom fordobling på spil i Kierkegaards tekst, hvortil kommer endnu en gentagelse – som en mulighed – i læseren. I denne model bliver der derfor tale om en fortripling. Vi kan kalde denne position for en *levende objektiv idealisme*.

Værket uafhængigt af læseren

Lad os, for enkelhedens skyld, betragte værket i isolation fra læseren. Værket som ontologisk objekt er ikke så meget

et tekstkorpus – for det er materialisme – som det er en enhed af tekst og forfatter. En dialektisk enhed i hvilken kausaliteten går begge veje: fra forfatter til tekst – fra bevidsthedens *indre* til det *ydre* udtryk i verden – samt ligefuldt *den transcendentale omvendning*: fra tekst til forfatter. Det er i denne sidste bevægelse, at vi finder Kierkegaard som læser af sine egne værker (jf. *SKS* 13, 19).

Her er det relevant at inddrage litteraturkritikeren Harold Bloom, idet hans tanker om forfatterindflydelse, herunder forfatterens indflydelse på sig selv, kan kaste lys over Kierkegaard. Bloom skriver i *A Map of Misreading*: "I turn to Kierkegaard as the great theorist of the Scene of Instruction, particularly in his brilliantly polemical text, the *Philosophical Fragments* (1844). The title page of this short book asks the splendid triple question: 'Is an historical point of departure possible for an eternal consciousness; how can such a point of departure have any other than a merely historical interest; is it possible to base an eternal happiness upon historical knowledge.' Kierkegaard's intent is to refute Hegel by severely dividing Christianity from Idealist Philosophy, but his triple question is perfectly applicable to the secular paradox of poetic incarnation and poetic influence. For the anxiety of influence stems from the ephebe's assertion of an eternal, divinating consciousness that nevertheless took its historical point of departure in an intra-textual encounter, and most crucially in the interpretative moment or act of misprision contained in that encounter" (s. 56-57).

Blooms poetiske teori kan læses som en til litteraturteori generaliseret version

af religiøsitetet B, altså Kierkegaards kristendom i streng forstand. Det gælder nemlig om digteren hos Bloom, at han i tiden ”bliver hvad [han] ikke var” (jf. SKS 7, 521). Den evighed, som digteren i tiden forlenes med, kommer til ham *udefra* og således ikke fra immanensen, men fra forgængeren. Når Bloom ikke bliver kristen, selvom han i sin poetik følger religiøsitetet B, har det sin grund i *det konkrete* – det forhold at hans forgænger ikke er Kristus, men hans egne litterære helte: Dr. Johnson, Shakespeare, Blake, Shelley, Whitman, osv.

Det konkrete versus det abstrakte

Når det forekommer rimeligt ikke at skelne imellem Bloom og den teori, han forfægter, skyldes det hans emfatiske afvisning af en læsningens metode; der gives ikke en anden metode end læsningen selv. I det strukturen ikke er determinerende for områdets kategori – Bloom forbliver jøde – har mit projekt behov for at kunne etablere *det konkrete* som overordnet *det strukturelle*. Jævnfør det konkrete som modus for Kierkegaards eksistenstænkning: ”Den kvalitative Dialektik indskærper bestandigt, at man ikke har in abstracto at fjante med hvilket der er det Høieste og saa ville fuske derpaa;

men in concreto at fatte sin væsentlige Opgave, og væsentligen udtrykke den” (SKS 7, 512).

Skismaet mellem abstrakt og konkret genfinder vi hos Kierkegaard i kristologien: ”Og i Skriften kaldes Gud-Mennesket et Modsigelses-Tegn – men hvad Modsigelse skulde der vel være i den speculative Eenhed af Gud og Menneske overhovedet? Nei, deri er ingen Modsigelse; men Modsigelsen er, og den størst mulige, den kvalitative, mellem at være Gud og at være et enkelt Menneske. [...] Umiddelbart er han et enkelt Menneske, ganske som andre Mennesker, et ringe, uanseeligt Menneske; men nu Modsigelsen, at *han* er Gud” (SKS 12, 130).

Anstødet, forargelsen, er slet ikke til for den abstrakte tanke, da forestillingen om gud-mennesket her er uproblematisk. Problemet opstår først i konfrontationen med det konkrete plan. I citatet er forargelsen udtrykt gennem den originale kursiv: ”at *han* er Gud”. Dermed er forargelsen en konsekvens af sammenstødet imellem den abstrakte tanke om gud-mennesket, som i sig selv er uproblematisk, og så *det konkrete sanseindtryk* af denne fornedrede mand. Mit projekt vil derfor undersøge det konkrete sammenhæng med *billedets betydning*.

Teologisk Forening

Forårssemester 2022

Tirsdag den 1. marts kl. 19.30

Frimenighedspræst og forfatter, cand.theol. Caspar Wenzel Tornøe

En indføring i Hegels filosofi

Tirsdag den 15. marts kl. 19.30

Dr.phil. (des.) Lars Clausen, UCL Erhvervsakademi

& Professionshøjskole & Next Society Institute,

Kazimiero Simonavičiaus universitetas

Den tomme trone – diaboliske forbindelser i Niklas Luhmanns systemteori

Tirsdag den 29. marts kl. 19.30

Gæsteforsker ved Teologisk Fakultet, reformert præst, ph.d. Sigurd Baark

Teologi uden teologi – Karl Barths Römerbrief 1922

Tirsdag den 5. april kl. 19.30

Klassisk filolog og studieadjunkt Mette Christiansen

Strengelig og mirabella – poetisk ækvivalens af lesbisk lyrik

Tirsdag den 26. april kl. 19.30

Sognepræst, ph.d. Karen Felter Vaucanson

Procesteologiske overvejelser om Gud og verden

hos barok-teologen Anne Conway

Tirsdag den 3. maj kl. 18.00-19.00

Teologisk Forenings generalforsamling - alle er velkomne

Tirsdag den 3. maj kl. 19.30

Religionsfilosof, dr.theol. Niels Grønkjær,

tidligere lektor i etik og religionsfilosofi ved Aarhus Universitet og

tidligere valgmenighedspræst i Vartov og Københavns Valgmenigheder

Forandring – Hegel, teologien og samtiden

Alle foredrag finder sted på Københavns Universitet,

Søndre Campus, Karen Blixens Plads 16.

Kierkegaardselskabet

Program for forårssemesteret 2022

Torsdag den 24. februar, kl. 19.30

Blæsten kan man ikke få at se:

Om Kierkegaards implicite pædagogiske tænkning

Mia Skjold Tvede Henriksen, Ph.d.

TIRSDAG (OBS) den 29. marts, kl. 19.30

Kierkegaard og Nietzsche

*Markus Kleinert, Ph.d. og leder af Kierkegaard-forskningsinstituttet,
Max-Weber-Kollegiet for kultur- og socialvidenskabelige studier*

Torsdag den 28. april, kl. 19.30

Kierkegaard som fænomenolog

Pia Søltoft, Ph.d. og sognepræst ved Esajas og Christians kirke

Torsdag den 26. maj, kl. 19.30

Ej blot fra A til B

– Om stedets mange betydninger hos Søren Kierkegaard

Niels Wilde, Ph.d.

Alle foredrag finder sted på Københavns Universitet, Søndre Campus,
Karen Blixens Plads 16 eller Njalsgade 76, auditorie 9A-0-01

Kalender for Det Teologiske Fakultet

Arrangementer ved Det Teologiske Fakultet

Dette er et udvalg af de arrangementer på fakultetet, der er planlagt ved redaktionens afslutning for forårssemesteret 2022.

De øvrige kan ses under arrangementer på www.teol.ku.dk, som vil blive løbende opdateret.

Alle arrangementerne er opgivet med præcise minuttal.

Særlige arrangementer og åbne møder ved Fakultetet annonceres desuden i Universitetsavisen, Fakultetets studenterblad og så vidt muligt i Præsteforeningens Blad samt eventuelt i dagspressen.

Alle arrangementerne er opgivet med præcise minuttal.

Kalender for **Teologisk Forening** se s. 38

Kalender for **Søren Kierkegaard selskabet** se s. 39

Fredag den 4. marts 2022 kl. 14.15-16.00

SKC Project Seminar: Rick Anthony Furtak

Sted: Hybird: Room 6B.1.62 and <https://ucph-ku.zoom.us/j/2188071867>

Arr.: Søren Kierkegaard Research Centre

Fredag den 11. marts 2022 kl. 13.15-15.00

Gæsteforelæsning ved professor Risto Saarinen.

Sted: Oplyses senere

Arr.: Afdeling for Systematisk Teologi

Fredag den 22. april 2022 kl. 12

Frokostmøde med Tom Oord

Sted: Lokale 6B-1-62, Karen Blixens Plads

Arr.: Afdeling for Systematisk Teologi

Fredag den 6. maj 2022

**Gæsteforelæsning ved professor Ola Sigurdson
“Gudomliga Komedier”.**

Sted: Oplyses senere

Arr.: Afdeling for Systematisk Teologi

Fredag den 20. maj 2022 kl. 13.00-17.00

SKC Research Seminar Spring 2022.

Kierkegaard Today:

Existential Ethics With or Without Christianity

Sted: Room 6B.0.22 and <https://ucph-ku.zoom.us/j/2188071867>

Arr.: Søren Kierkegaard Research Centre

Mandag den 30. maj 2022

Seminar med Miroslav Wolf:

“For the Life of the World”.

Sted: Kierkegaard auditoriet

Arr.: Afdeling for Systematisk Teologi

Seneste titler i serien Publikationer fra Det Teologiske Fakultet

Den komplette liste kan ses på <http://teol.ku.dk/Forskning/publikationer>

- 70 Lars Cyril Nørgaard, *Engaged Withdrawal. Sources of Soul-Formation. Paul Godet Des Marais' Spiritual Direction of Madame De Maintenon*. Ph.d.-afhandling 2017. 236 sider.
- 71 Carsten Selch Jensen, *Med ord og ikke med slag. Teologi og historieskrivning i Henrik af Letlands krønike (ca. 1227)*. Doktordisputats 2017. 476 sider.
- 72 Cathrine Bjørnholt Michaelsen, *Remains of a Self. Solitudes and Responsibilities*. Ph.d.-afhandling 2017. 300 sider.
- 73 Mette Birkedal Bruun, *The Unfamiliar Familiar. Armand-Jean de Rancé (1626-1700) between Withdrawal and Engagement*. Doktordisputats 2017. 826 sider.
- 74 Leo Catana, *Late Ancient Platonism in Eighteenth-Century German Thought*. Doktordisputats 2017. 230 sider.
75. Christina Solmunde Michelsen, *John the Baptist's Public Ministry in Luke 3:1-20: Is Luke a Writing Reader of Matthew?* Ph.d.-afhandling 2017. 225 sider.
76. Mikkel Gabriel Christoffersen, *Living with Risk and Danger: Studies in Interdisciplinary Systematic Theology*. Ph.d.-afhandling 2017. 278 sider.
77. Rasmus H. C. Dreyer, *Hans Tausen mellem Luther og Zwingli. Studier i Hans Tausens teologi og den tidlige danske reformation*. Ph.d.-afhandling 2017. 294 sider.
78. Hannah Elliott, *Anticipating Plots : (Re)Making property, futures and town at the gateway to Kenya's 'new frontier'*. Ph.d.-afhandling. 2018. 256 sider.
79. Karen Marie Leth-Nissen, *Churching Alone: A Study of the Danish Folk Church at Organizational, Individual and Societal Levels*, Ph.d.-afhandling 2018. 325 sider.
80. Martin Ravn, *"UBI VERBUM, IBI TRINITAS": En systematisk-teologisk studie i Martin Luthers treenighedstænkning*, Ph.d.-afhandling 2018. 191 sider.

81. Kasper Siegismund, *Studies in the Hebrew Verbal System: Hebrew as a System of Relative Tense and the Origins and Development of the Classical Consecutive Forms*, Ph.D.-afhandling 2018. 413 sider.
82. Peter Søes. *Image of God, Knowledge of God. The Theological Anthropologies of Karl Barth and Wolfhart Pannenberg in Light of Tertullian*, Ph.d.-afhandling 2019. 276 s.
83. Ida Balslev Willert, *En ny vej til det gamle Evangelium. Hans Fuglsang-Damgaard og Oxford-gruppebevægelsen i Danmark 1933-1938*. Ph.d.-afhandling 2019. 196 sider.
84. Toke Møldrup Wolff, *The Undercurrents of State-Formation in Rural Somaliland. A Study of Gender and State-Making in the Somali Margins*. Ph.d.-afhandling 2019. 219 sider.
85. Karen Marie Leth-Nissen, *Dåb i dag*. 2020. 121 s.
86. Kristian Bunkenborg. *Kierkegaard and the Tragic: Aesthetic Entries into the Concepts of Modernity, Self, and Freedom*. 2020. 174 s.
87. Melissa Sayyad Bach. *Power of Perception in the Community Rule through Stability & Change*. 2021. 192 s.
88. Julie Skovgaard Sommer von Würden. *Elimu: Education and Islamic Knowledge in Zanzibar*. 2020. 330 s.
89. Tina Folke Drigsdahl. *Det helliges dekonstruktion: En læsning af Jean-Luc Nancy's tese om kristendommens selv-dekonstruktion og (som følge deraf) en skitse til en kenotisk liturgi*. 2021. 303 s.
90. Karin Braüner Vium Mikkelsen. *Folkekirke og (børne)konfirmander med autismespektrumforstyrrelse: Et empirisk og teologisk studium af inklusion i folkekirken's relationelle liv*. 2021. 398 s.
92. Dorte Kappelgaard. *Kirke i bevægelse – at understøtte lokal udvikling af kontekstuelle kirkelige praksisser*. 2021. 263 s.

Bøger, der ikke er udsolgt, kan købes hos Academic Books, Søndre Campus.

Adskillige af bindene er desuden tilgængelige som e-bøger og kan hentes gratis på <http://teol.ku.dk/Forskning/publikationer>.

DET TEOLOGISKE FAKULTET
KØBENHAVNS UNIVERSITET
KAREN BLIXENS PLADS 16
DK - 2300 KØBENHAVN S

WWW.TEOL.KU.DK

“Guds egen udtrøckelige Lov” eller bibeltekstens forældede
retsregler? Teologers bidrag til sekulariseringen af dansk ret
TINE REEH

IRIS – Interreligiøse Islamstudier
THOMAS HOFFMANN

Bibelen i *woke*-kulturen: Blinde vinkler i og på eksegesen
GITTE BUCH-HANSEN

Karl Barths Romerbrevskommentar 1922
SIGURD BAARK

Universitetsteologien anno 2021 – en reportage fra auditoriet
SARAH JANE REDMOND OG
KRISTOFFER JOHANNES SCHMIDT-HANSEN

Min forfader var en syrisk flygtning: Migration som
bibelteologisk tema
FREDERIK POULSEN